

SYSTÉMOVÁ PODPORA
INKLUZIVNÍHO
VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

www.inkluzie.upol.cz
CZ.1.7./1.2.00/43.0003

Výstup projektu

„Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR“

Návrh obsahového a organizačního rámce vzdělávání asistenta pedagoga

© Kol. autorů, Olomouc, 2015

© Univerzita Palackého v Olomouci

Autorský kolektiv:

Mgr. et Mgr. Olga Daskin

Mgr. Mariana Koutská, Ph.D.

Mgr. Olga Kusá

doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Ing. Veronika Machowská, MBA

Publikace vznikla díky projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR CZ.1.07/1.2.00/43.0003. Tento projekt je spolufinancován ESF a státním rozpočtem ČR.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskosprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Návrh obsahového a organizačního rámce vzdělávání asistenta pedagoga

Obsah

POUŽITÉ ZKRATKY	4
1 ÚVOD	5
2 POPIS POZICE ASISTENTA PEDAGOGA OD JEJÍHO VZNIKU DO SOUČASNOSTI	7
2.1 POČÁTKY VZNIKU POZICE ASISTENTA PEDAGOGA	7
2.2 LEGISLATIVNÍ RÁMEC PROFESE ASISTENTA PEDAGOGA	7
2.3 VYMEZENÍ ROLE ASISTENTA PEDAGOGA DLE STÁVAJÍCÍ LEGISLATIVY	8
2.4 SOUČASNÉ OBSAHOVÉ A ORGANIZAČNÍ PROBLÉMY PROFESE ASISTENTA PEDAGOGA	13
3 SYSTÉMOVĚ-ORGANIZAČNÍ ASPEKTY KONCEPTU VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTA PEDAGOGA	20
3.1 POPIS SOUČASNÉHO STAVU PROFESNÍ PŘÍPRAVY A DVPP ASISTENTŮ PEDAGOGA	20
3.2 KVALIFIKAČNÍ PŘEDPOKLADY	22
3.3 KOMPETENČNÍ MODEL ČINNOSTÍ VE STANDARDU PRÁCE ASISTENTA PEDAGOGA	27
4 PŘEDSTAVENÍ NOVÉHO KONCEPTU SYSTÉMU VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTA PEDAGOGA	31
4.1 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTA PEDAGOGA	31
4.2 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ASISTENT PEDAGOGA – KVALIFIKAČNÍ STUDIUM	40
4.3 NADSTAVBOVÉ VZDĚLÁVACÍ MODULY DVPP PRO OBLAST ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ A ZNEVÝHODNĚNÍ	42
4.4 NADSTAVBOVÉ MODULY DVPP PRO OBLAST SOCIÁLNÍHO ZNEVÝHODNĚNÍ	49
4.5 DOPLŇKOVÉ KURZY PRO OBLAST ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ A ZNEVÝHODNĚNÍ (III. ÚROVEŇ KOMPETENCÍ AP)	52
4.6 DOPLŇKOVÉ KURZY PRO OBLAST SOCIÁLNÍHO ZNEVÝHODNĚNÍ	58
4.7 EVALUACE OTEVŘENÝCH A UZAVŘENÝCH KURZŮ PRO ASISTENTY PEDAGOGA PRACUJÍCÍCH V OBLASTI SOCIÁLNÍHO ZNEVÝHODNĚNÍ	60
5 NÁVAZNOST NAVRHOVANÉHO SYSTÉMU VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTA PEDAGOGA NA SYSTÉMOVÉ NÁVRHY	62
5.1 SHRUTÍ STAVU SYSTÉMU VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTŮ PEDAGOGA A JEHO DOPADŮ NA VÝKON PROFESE	62
5.2 DOPADY SOUČASNÉHO SYSTÉMU VZDĚLÁVÁNÍ NA PŘÍPRAVU A VÝKON PROFESE ASISTENTA PEDAGOGA	62
5.3 PROVÁZANOST SYSTÉMOVÝCH NÁVRHŮ S PROFESNÍ PŘÍPRAVOU A DALŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ ASISTENTŮ PEDAGOGA	64
6 ZÁVĚR	67
LITERATURA, ZDROJE, ODKAZY	68
PŘEHLED TABULEK, GRAFŮ A SCHÉMAT	69
PŘEHLED TABULEK	69
PŘEHLED GRAFŮ	69
PŘEHLED SCHÉMAT	69

Použité zkratky

AP	asistent pedagoga
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PAS	poruchy autistického spektra
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
SPC	speciálně pedagogické centrum
SPIV	projekt Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR
SVP	speciální vzdělávací potřeby nebo také potřeba podpůrného opatření
SZN	sociální znevýhodnění
ŠPP	školní poradenské pracoviště
ŠPZ	školské poradenské zařízení (SPC nebo PPP)
ZP	zdravotní postižení
ZŠ	základní škola
ZZN	zdravotní znevýhodnění

1 Úvod

Asistent pedagoga ve vzdělávání je jedním ze základních podpůrných opatření určených dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP) a hraje významnou roli i v novém pojetí inkluzivního vzdělávání vycházejícího z novely školského zákona (č. 82/2015 Sb.). Na rozdíl od ostatních podpůrných opatření se jedná o specifické podpůrné opatření personálního charakteru a kromě příslušných systémových zajištění (přidělování, financování, metodické vedení) se na kvalitě aplikování tohoto podpůrného opatření podílí úroveň erudice a připravenosti jednotlivých osob, které profesi asistenta pedagoga vykonávají.

Postavení asistentů pedagoga upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v aktuálním znění (dále jen školský zákon), jejich erudici a způsob nabytí kvalifikace pak upravuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících v aktuálním znění. Smyslem pozice AP v kontextu vzdělávání žáků s SVP je pomáhat překonávat případné bariéry mezi žáky a školou, podporovat ty, kteří potřebují specifickou úpravu výuky, ale také spolupracovat s učiteli při výuce a snažit se o otevřenou komunikaci se zákonnými zástupci žáků. Takto široce pojatá náplň práce vyžaduje specifickou přípravu a vzdělávání asistentů. Jeho obsah a forma musí adekvátně reflektovat veškeré typy situací, ve kterých mohou AP působit.

Systém pregraduálního i postgraduálního vzdělávání asistentů pedagoga musí rovněž pružně reflektovat na fakt, že kvalifikaci k výkonu profese je možné dle výše uvedeného zákona o pedagogických pracovnících získat vícero způsoby od vysokoškolského stupně vzdělání, přes vyšší odborné nebo střední vzdělání. Legislativa rovněž počítá s kvalifikovanými asistenty pedagoga se základním vzděláním, přičemž jednotlivé vzdělávací moduly a stupně systému vzdělávání asistent pedagoga musí být vytvořeny tak, aby byly vhodně koncipovány pro frekventanty s různým nejvyšším dosaženým vzděláním, případnou délkou pedagogické praxe, cílové skupiny žáků, u které působí apod.

Předložený návrh obsahového a organizačního rámce vzdělávání asistentů pedagoga vychází z výsledků dvouleté analytické práce doplněné empirickými zkušenostmi projektového týmu a širokého týmu spolupracovníků pocházejících z akademického prostředí, speciálněpedagogických poradenských pracovišť, pedagogické praxe i nevládních neziskových organizací. Páteří zdrojových dat a argumentů použitých při koncipování návrhu jsou výsledky rozsáhlé kvantitativně i kvalitativně pojaté analýzy systému vzdělávání asistentů pedagoga, která byla projektovým týmem zpracována v období červenec 2013 až květen 2014 (Kolektiv autorů, 2014), dále pak výsledky tematických workshopů a odborných sekcí realizovaných v rámci projektových konferencí.

Cílem dokumentu je na základě ukotvených a verifikovaných poznatků navrhnout obsahově vyvážený systém pregraduálního i postgraduálního přípravy asistentů pedagoga současně respektující aktuální legislativní vymezení, systémové pojetí i potřeby pedagogické praxe. Pozice asistenta pedagoga včetně jeho legislativního ukotvení, popisu jeho jednotlivých rolí a identifikace nejvýraznějších aktuálních problémů spojených s profesí asistenta pedagoga je uvedena v druhé kapitole. Následující třetí

kapitola prezentuje současný stav profesní přípravy asistentů pedagoga včetně kvalifikačních předpokladů a rovněž uvádí nové třístupňové pojetí kompetencí asistenta pedagoga navrženého v dokumentu *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015), z kterého rovněž vychází samotný návrh systému vzdělávání.

Klíčovou kapitolou dokumentu je kapitola čtvrtá, která prezentuje samotný návrh nového konceptu pregraduálního (kvalifikačního) i postgraduálního vzdělávání asistentů pedagoga s uvedením organizační struktury jednotlivých kurzů i jejich bližšího obsahového přiblížení. V poslední kapitole jsou uvedeny související systémové oblasti spojené s profesí asistenta pedagoga, na které má úprava systému vzdělávání větší či menší vliv a které by měly být uvedeny do souladu s předloženým návrhem.

2 Popis pozice asistenta pedagoga od jejího vzniku do současnosti

Pedagogická profese asistent pedagoga se v českém vzdělávacím systému rozvíjí od poloviny devadesátých let dvacátého století. Smyslem práce asistenta pedagoga je především podpořit efektivitu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále také SVP). Asistenti pedagoga významnou měrou přispívají k tomu, aby se více dětí mohlo vzdělávat ve školách hlavního vzdělávacího proudu a nikoli ve speciálních školách. V současné době působí v této pozici na běžných i speciálních českých školách kolem osmi a půl tisíce asistentů pedagoga¹. Asistenti pedagoga patří do týmu pedagogických pracovníků mateřských, základních i středních škol.

2.1 Počátky vzniku pozice asistenta pedagoga

Již krátce po roce 1989 začal ve školách hlavního vzdělávacího proudu stoupat počet dětí se zdravotním postižením a zvyšovala se poptávka po zajištění „asistence ve vzdělávání“². Asistenti byli nejednotně označováni jako osobní asistenti, třídní asistenti či asistenti učitele, a byli odlišováni podle toho, zda pracovali s žáky se zdravotním postižením či s žákem s jiným typem SVP³.

Pro účely tohoto textu je třeba vymezit základní rozdíl mezi dvěma právními termíny – asistent pedagoga a osobní asistent: Asistent pedagoga je jako pedagogický pracovník definován školským zákonem. Funkce asistenta pedagoga je zřizována ředitelem školy s nutností souhlasu krajského úřadu. U žáků se zdravotním postižením nebo znevýhodněním je nutné také vyjádření školského poradenského zařízení (dále ŠPZ). Asistent pedagoga je zaměstnancem školy, jeho pracovní náplň upravují právní předpisy MŠMT. Oproti tomu osobní asistent není pedagogickým pracovníkem. Jeho pozici upravuje zákon o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.), čemuž odpovídá i pracovní náplň, která je nepedagogického charakteru. Osobní asistent bývá zaměstnancem poskytovatelů registrovaných sociálních služeb a ve škole působí na základě smlouvy mezi službu poskytující organizací a ředitelem školy (Němec, Šimáčková-Laurenčíková, Hájková, 2014). Osobní asistent bývá financován prostřednictvím zaměstnávající organizace za přispění od rodičů žáka.

2.2 Legislativní rámec profese asistenta pedagoga

Prvotní systém poskytování asistentství postrádal oporu jak v legislativě, tak v obecně závazných normativně-právních aktech. Historicky prvním legislativním návrhem na

¹ V roce 2013 působilo na pozici asistenta pedagoga 7445 fyzických osob, v roce 2014 to bylo 8873 fyzických osob (zdroj MŠMT a ÚIV).

² Viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 12).

³ Viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 12).

doplnění školské legislativy o institut asistenta pedagoga zákonodárná iniciativa Olomouckého kraje na jaře 2003⁴. Na přelomu let 2003 a 2004 předložilo MŠMT vlastní návrh školského zákona, jenž byl posléze přijat jako zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Úprava zřízení pozice asistenta pedagoga ve školách byla přijata v konečném znění v této podobě:

§ 16

Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. V případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení.

Vykonávání profese asistenta pedagoga je legislativně ukotveno v zákoně č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících (zákon o pedagogických pracovnících). Od roku 2005 je profese asistenta pedagoga v legislativě sjednocena. Školské normativní předpisy pracují s jednotným pojmem asistent pedagoga bez ohledu na to, zda je asistent pedagoga přiřazen k žákům se zdravotním postižením (dále také ZP), zdravotním znevýhodněním (dále také ZZN) nebo k žákům se sociálním znevýhodněním (dále také SZN).⁵

Za deset let od ustavení pracovní pozice asistent pedagoga zněním školského zákona byl prokázán nezastupitelný přínos asistentů pedagoga pro vzdělávání dětí, žáků a studentů (dále jen žáci) se SVP. Zároveň se však neustále mění podmínky pro poskytování tohoto typu podpory spolu s proměnou celkové koncepce vzdělávání žáků s postižením nebo znevýhodněním.

2.3 Vymezení role asistenta pedagoga dle stávající legislativy

Asistent pedagoga je druhým pedagogickým pracovníkem ve třídě. Role asistenta pedagoga je mnohem širší než jen přímá podpora vybraného žáka nebo malé skupiny žáků se SVP. Asistent pedagoga je přirozeným partnerem učitele při práci s celou třídou, ve které si dělí práci s různými skupinami žáků, společně výuku chystají i vyhodnocují. Omezení působnosti asistenta pedagoga na neustálou přítomnost u žáka se SVP je často kontraproduktivní. Takový speciální přístup vede ke stigmatizaci žáka, jeho sociální izolaci a často může mít i negativní dopady na dosaženou úroveň vzdělání žáka.⁶

⁴ Viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 12).

⁵ V praxi se lze stále ještě setkat s neoficiálním označením „romský asistent“ používaným pro asistenty pedagoga určené do tříd, v nichž jsou vzděláváni romští žáci, respektive používaným pro asistenty pedagoga, kteří jsou sami Romové. Více viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 13).

⁶ Viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 15).

2.3.1 Náplň práce asistenta pedagoga

V současné době asistenti pedagoga působí ve školách (třídách) samostatně zřizovaných pro žáky se zdravotním postižením, dále v běžných školách a konečně ve školských zařízeních (zejména zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy). Podle školského zákona je asistence žákům se SVP poskytována dvěma organizačně odlišnými způsoby – prostřednictvím asistenta pedagoga nebo zapojením osobního asistenta (viz výše).

Přestože je základním úkolem asistenta pedagoga podpora vzdělávání žáků se SVP, musí být náplň práce kromě přímé práce s žáky se SVP, komunikace s rodinami žáků a podpory učitele doplněna podle potřeby o další činnosti vztahující se k celé třídě. Asistent pedagoga vždy významným způsobem ovlivňuje klima třídy a jeho přítomnost nesmí znamenat rezignaci učitele na přímou práci s žákem se speciálními vzdělávacími potřebami.

Dělení činností asistenta pedagoga

Činnosti asistenta pedagoga ve třídách a u žáků, jimiž je tato forma podpory poskytována, jsou vymezeny vyhláškou č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se SVP a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů. *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 16) rozděluje činnosti asistenta pedagoga typově do těchto skupin:

- A. Individuální nebo skupinová podpora žáka/žáků se SVP v rámci vyučování přímo ve třídě
- B. Individuální nebo skupinová podpora žáka/žáků se SVP v rámci vyučování mimo třídu
- C. Práce asistenta pedagoga s žáky bez SVP
- D. Pomoc při sebeobsluze a doprovod při pohybu během vyučování
- E. Společná příprava s učitelem
- F. Doučování žáků
- G. Komunikace s rodiči žáků
- H. Konzultace s poradenskými pracovníky

Na asistenta pedagoga jsou tak kladeny velké osobnostní i profesní nároky. Vzdělávání žáků se SVP je neustále proměnlivá disciplína propojující všechny podobory speciální pedagogiky, pedagogické a psychologické – náročné umění motivovat a pracovat s heterogenní skupinou žáků v tandemu s třídním učitelem. Ve vztahu ke vzdělávání žáků se SVP není hlavním úkolem asistenta pedagoga převzít odpovědnost za vzdělávání těchto žáků. Tento úkol stále náleží pedagogovi: *„Hlavním účelem asistentovy podpory má být naopak to, aby učitel sám získal více času na práci se žáky se SVP a posílil svou roli v jejich výuce. Vždy je nutné mít na paměti, že nikoli asistent, ale učitel je zde jediným, plně kvalifikovaným pedagogem, který odpovídá za to, zda se žáci látku naučí, nebo nenaučí.“* (Němec, 2014, s. 50)

Vymezení náplně práce asistenta pedagoga

Ředitel školy vybírá z výše uvedených oblastí činností ty formy podpory, které odpovídají potřebám konkrétních žáků a konkrétních pedagogů. Na základě tohoto výběru by měla být asistentovi pedagoga stanovena náplň práce. Mimo požadavků na kvalifikaci (viz níže) jsou v praxi asistenta pedagoga důležité některé kompetence a osobnostní dispozice, např. pozitivní vztah k dětem, schopnost komunikovat s pedagogy i se zákonnými zástupci žáka, trpělivost, důslednost i schopnost stále se učit od kolegů – učitelů, dalších asistentů – a také v rámci kurzů dalšího vzdělávání.

Ředitel se při výběru asistenta pedagoga a stanovení jeho náplně práce řídí potřebami žáka se SVP a cíli jeho vzdělávání, dále učitele tohoto žáka a konečně také potřebami třídy, ve které se žák se SVP nachází. Ředitel stanovením náplně práce jednoznačně určí příslušné kompetence všem pedagogickým pracovníkům, kteří spolupracují na zabezpečení výchovně-vzdělávací činnosti ve třídě. Vzdělávací činnost řídí učitel vyučovacího předmětu.

Náplň práce obsahuje přímou práci s žáky se SVP a dalšími žáky ve třídě, která je zároveň doplňována prací nepřímou jako např. komunikace s rodiči žáků, příprava pomůcek a učebních materiálů, podpora učitele s organizací, vlastní příprava a vzdělávání. Asistent pedagoga musí být seznámen s touto náplní své práce, tj. s časovou strukturou přímé a nepřímé práce, obsahovou náplní práce (intervencí během výuky, přestávky i v rámci mimoškolní činnosti). Asistent pedagoga by měl znát své kompetence ve vztahu k vedení školy, k třídnímu učiteli i k ostatním pedagogickým pracovníkům. Asistent pedagoga by také měl vědět, jaká bude jeho pracovní náplň v době nemoci učitele nebo žáka se SVP, jakým způsobem se bude podílet na realizaci výuky ve třídě a zároveň je seznámen s postupem při řešení stížností žáků nebo rodičů.

2.3.2 Role asistenta pedagoga v individuální nebo skupinové podpoře žáků se SVP ve třídě a mimo třídu

Asistent pedagoga poskytuje pomoc žákům se SVP při přizpůsobení se školnímu prostředí. Přímo pracuje s žákem se SVP ve vyučování, někdy o přestávkách a také často v rámci doučování, vždy podle instrukcí učitele. Role asistenta by měla spočívat: 1) ve schopnosti žáka motivovat ke vzdělávání a oceňovat jeho snahu; 2) navázat s žákem vztah založený na vzájemné důvěře; 3) dobře žáka poznat s ohledem na jeho návyky, rodinné prostředí, zázemí a podporu.

Asistent pedagoga má na starosti nejen přípravu pomůcek a učebních materiálů, zadávání instrukcí a dopomoci při plnění výukových činností u žáka se SVP, ale také reflexi výuky a žákovy činnosti ve spolupráci s učitelem. Asistent pedagoga se stává mostem mezi žákem se SVP a jeho spolužáky, prodlouženou rukou pedagoga, prostředníkem mezi školou a rodinou. Zároveň však jeho role nespočívá ve „stínování“ žáka se SVP po celou dobu školní docházky. Umění odhadnout míru pomoci a podpory při zachování svobodného rozhodování žáka, jeho vlastního učení a samostatné interakce s ostatními spolužáky.

Bohužel dosud není zcela vyjasněno, zda má asistent pedagoga nést odpovědnost i za úkony, které jsou na pomezí úkonů sebeobsluhy a péče o osobu, tj. činnosti, které mají charakter zdravotnicko-ošetrovatelských úkonů (podávání léků, cévkování apod.).

2.3.3 Role asistenta pedagoga v práci s celou třídou

Přestože je asistent pedagoga v současném systému přiřazován, spolu s finančními prostředky, ke konkrétnímu dítěti se SVP, jeho role spočívá i v práci s celým třídním kolektivem. Primárním úkolem asistenta pedagoga je pomoci dítěti začlenit se do kolektivu třídy. S pomocí asistenta (a ve spolupráci s třídním učitelem) by kolektiv třídy měl žáka se SVP přijmout mezi sebe tak, aby byl žák do školy začleněn nejen fyzicky, ale i psychicky a sociálně. Role asistenta pedagoga tak v širším slova smyslu spočívá ve spoluvytváření dobrého třídního klimatu.

Asistent pedagoga však také může pracovat s ostatními žáky ve třídě podle instrukcí učitele tak, aby se učitel mohl věnovat individuální práci s žákem se SVP. Asistent pedagoga zároveň může navrhnout způsoby řešení problematických oblastí ve vzdělávání dětí.

2.3.4 Role asistenta pedagoga v tandemu s třídním učitelem

V procesu vzdělávání žáka se SVP tvoří asistenti pedagoga s učitelem společný tým, který se ve své práci setkává nejen s žáky celé školy, ale také s vedením školy a s rodiči dětí. Asistent pedagoga je třídnímu učiteli partnerem v nepřímé pedagogické činnosti, jakou jsou společná příprava výuky ve vztahu k žákovi se SVP i celé třídy, vyhodnocování práce žáků se SVP, reflexe úspěšnosti individuálního vzdělávacího plánu i reflexe společné práce.

Asistent pedagoga společně s učitelem vytváří vzdělávací podmínky pro všechny žáky ve třídě. Za úspěch celého výchovně-vzdělávacího procesu však nese odpovědnost učitel. Asistent pedagoga jako spolupracovník učitele respektuje jeho názory, rozhodnutí a způsob vedení výuky. Pozice asistenta pedagoga však není podřadná: *„Asistent pedagoga je dalším pedagogickým pracovníkem ve třídě, má možnost vidět dění ve třídě během vyučování i přestávek z jiného úhlu než učitel orientovaný na výuku a její výstupy.“* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 56). Aby mohl asistent pedagoga dobře vykonávat svou práci, je nutné nastavit efektivní komunikaci mezi učitelem a asistentem, rovnoprávný vztah a spolupracující atmosféru.

2.3.5 Role asistenta pedagoga jako člena pedagogického sboru

Vzájemný vztah mezi asistentem/asistenty pedagoga a učiteli je klíčový prvek, který ovlivňuje úspěšnost vzdělávacího procesu a skutečnou míru inkluze školy. Podle výstupů ohniskových skupin realizovaných v září 2014 a v květnu 2015 a podle výstupů dotazníkových šetření mezi 4500 asistenty pedagoga (Kolektiv autorů, 2015a) není pedagogický sbor (a často ani ředitel) připraven na asistenta pedagoga ve svém týmu. Učitelé nejsou informováni o tom, jaká je role, náplň práce či pravomoci asistenta pedagoga. Nejsou ani připraveni na sdílení výuky ve dvojici s jiným pedagogickým pracovníkem. Ukazuje se přitom, že větší pozornost asistentům pedagoga (realizace metodického vedení a s ním související návštěvy krajských metodiků, publikace metodik práce určené asistentům pedagoga apod.) zvyšují v očích zbytku pedagogického sboru váhu a prestiž asistentovy činnosti.

Asistent pedagoga je plnohodnotným členem pedagogického sboru. Jako takový má nárok na účast na pedagogických poradách, aktivitách školy, na pracovní místo a sdílení informací o žácích (se SVP i bez), na další vzdělávání i hodnocení vlastní práce vedením školy nebo pracovníky ŠPP. Zároveň může vzhledem ke svým specifickým znalostem problematiky speciální pedagogiky poskytovat reflexi dalším asistentům nebo učitelům, zapojovat se do aktivit rozvoje žáků se SVP, případně být součástí týmu ŠPP.

2.3.6 Role asistenta pedagoga v komunikaci s rodiči žáků

Asistent poskytuje pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí a zároveň komunikuje s rodiči či komunitou, ze které žák pochází. Nicméně vztah a komunikace asistenta pedagoga s rodiči žáka není legislativně nijak ukotvena. Při komunikaci s rodiči je přirozeným partnerem učitel, nicméně vzhledem ke speciálním vzdělávacím potřebám, respektive ke specifickému prostředí, ze kterého žák se SVP vychází, má asistent pedagoga k rodině žáka často blíží, než pedagog. Užší vztah asistenta k žákovi se SVP a jeho rodině je vytvářen již úvodním procesem zřízení místa asistenta, které je vázáno na konkrétního žáka.

Role asistenta pedagoga ve vztahu k rodičům žáka spočívá v přijímání informací z domácího prostředí na počátku i v průběhu školní docházky (vždy se souhlasem rodičů), předávání informací z rodiny ostatním členům pedagogického sboru a informací o psychosomatickém stavu žáka a jeho práci rodičům. Z bližšího vztahu asistenta a rodičů žáka se SVP mohou vyplývat i některá rizika:

První se objevuje v situaci, kdy asistent pedagoga vykonává sám rodič. V jeho osobě se tak míchá role pedagogického pracovníka (představitele školy) i sociální role rodiče (představitele rodiny a domácího zázemí). Sociální zrání dítěte tak může být zatíženo a situace se může stát pro dítě i jeho spolužáky nesrozumitelná. Navíc je celodenní služba u vlastního dítěte se střídáním rolí rodiče a asistenta pedagoga nepřirozená, a tudíž i psychicky náročná.

Druhé riziko spočívá v mylném předpokladu rodiny, že asistent pedagoga nutně zajistí jejich dítěti úspěch. Tento postoj může být spojen s procesem přijetí postižení nebo znevýhodnění rodiči dítěte. Rolí asistenta pedagoga je v tomto případě i vypořádat se s obviňováním rodičů, které svědčí o míře frustrace a nikoli o objektivním hodnocení práce asistenta pedagoga.

Třetí riziko z úzkého provázání osoby asistenta pedagoga s rodinou žáka se SVP se projevuje ve vnímání asistenta pedagoga jako osobní asistenta žáka i mimo školní vyučování (např. v době nemoci dítěte nebo při mimoškolní činnosti). Asistent pedagoga musí zvládnout i roli pedagogického pracovníka, který je schopný nastavit jasná pravidla a hranice spolupráce v neposlední řadě coby prostředek prevence vyhoření.

Všechna výše zmíněná rizika jsou příkladem nereálných nároků rodičů na práci asistenta pedagoga. Úkolem asistenta pedagoga je tuto situaci rozpoznat, pojmenovat a vyzvat rodiče ke spolupráci při hledání možného řešení, nejlépe ve spolupráci s třídním učitelem, respektive pracovníkem ŠPP. Více viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 58).

2.3.7 Role asistenta pedagoga ve vztahu k ŠPZ a dalším zařízením

Asistent pedagoga společně s dalšími členy pedagogického sboru spolupracuje s externími odborníky, jako jsou např. pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnanci SPC a PPP. Asistent pedagoga je nezbytnou součástí podpůrného týmu.

Na jedné straně role asistenta pedagoga spočívá v přijímání informací od ŠPZ pro vlastní práce s žákem se SVP, na straně druhé asistent pedagoga může sehrát roli facilitátora komunikace a spolupráce mezi rodinou žáka se SVP a poradenským zařízením. V některých případech se podněty od asistenta pedagoga stávají důvodem pro intervenci OSPOD apod. Pro asistenta pedagoga se ŠPZ stává přirozeným místem metodické podpory

2.4 Současné obsahové a organizační problémy profese asistenta pedagoga

Asistenti pedagoga se potýkají s nejistotou ve své vlastní práci. Tato nejistota pramení nejen z nedostatku informací týkajících se postavení asistenta ve škole, ale především z nejasného ukotvení jeho role ve vztahu k dítěti se SVP, ve vztahu k třídnímu učiteli, zbylým dětem ve třídě, ve vztahu k rodičům dítěte a konečně i ve vztahu k pedagogickému sboru.

Jedním z palčivých témat, která asistenti pedagoga zmiňují ve výzkumných šetřeních realizovaných v projektu SPIV a která jsou však plně v kompetencích ředitelů škol, je zejména nepochopení role asistenta pedagoga a jeho místa v kolektivu pedagogických pracovníků školy.

Z výstupů ohniskových skupin, kterých se zúčastnili asistenti pedagoga, zapojení do ověřování sítě metodického vedení, vyplývá, že asistenti oceňují informace, které jim napomohly ujasnit si, jakým způsobem je jejich pozice na škole zřízena a vedena⁷. Asistenti ve své práci potřebují vycházet ze standardizovaného rámce kvality výkonu profese, sdílet své vlastní zkušenosti a aktuální informace k této profesi⁸. Při saturování těchto potřeb dochází k posílení vědomí vlastní pozice asistenta pedagoga ve škole.

Na základě analýzy systému vzdělávání realizované na podzim roku 2013 a na jaře roku 2014, které se zúčastnilo 838 asistentů pedagoga a 79 pracovníků ŠPZ (dále jen analýza), byly pojmenovány obsahové i organizační problémy současného systému vzdělávání asistenta pedagoga. Slabiny současného systému představuje nedostatečná kvalifikovanost asistentů pedagoga na trhu práce, nejistota zaměstnání a následná fluktuace, která má za následek nedostatečnou praxi: „*Pracovní pozice AP je v současné době nestabilní. Jedním z důvodů je pracovní smlouva na dobu určitou, dále nižší míra prestiže tohoto povolání vzhledem k pedagogickým sborům.*“ (Kolektiv autorů, 2014, s. 112) Funkci asistenta pedagoga vykonávají často lidé pouze se základním vzděláním,

⁷ Více viz *Analýzu získaných zkušeností z pilotního ověření systému metodického vedení asistenta pedagoga* (Valentová a kol., 2015).

⁸ Viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015).

kteří se necítí být dobře připraveni na přímou práci se žákem se SVP, spolupráci s učitelem i na konkrétní činnosti a povinnosti.

2.4.1 Nedostatky v kompetencích

Prostřednictvím statistického zpracování dat však vyplynulo, že nedostatky v odborných kompetencích pociťují asistenti pedagoga pro sociální znevýhodnění mnohem častěji než asistenti pedagoga pro zdravotní znevýhodnění či postižení. To poukazuje na fakt, že znalosti a kompetence, potřebné pro úspěšnou práci se sociálně znevýhodněnými žáky jsou v rámci kvalifikačních kurzů značně podhodnoceny.

Asistenti pedagoga postrádají ve své odborné přípravě a vzdělávání nejčastěji praktické informace (ukázky pracovních postupů a metod, náslech v konkrétním školním prostředí) a teoretické prohloubení látky prostřednictvím případových studií, modelových příkladů apod. Výpovědi respondentů ukázaly, že je velmi problematické, aby asistenti pedagoga byli na výkon své profese připraveni prostřednictvím jednoho kurzu před nástupem do zaměstnání. Takový kurz je dostatečně nevybaví pro různou míru podpory u jednotlivých žáků ve třídě, různé typy speciálně vzdělávacích potřeb a další specifické nároky.

2.4.2 Forma odborné přípravy a vzdělávání

Výpovědi asistentů pedagoga ukazují, že současná podoba kvalifikačního kurzu pro asistenty pedagoga jim nabídne pouze základní přehled o jejich pozici, ale již nereflektuje konkrétní potřeby žáků s různým typem zdravotního postižení nebo znevýhodnění, na které není vždy možné připravit se předem. Stejná situace se týká asistentů, kteří pracují s žáky se sociálním znevýhodněním, kterým také chybí odborné teoretické i praktické informace a metodiky práce.

Co se týká formy odborné přípravy a vzdělávání, nejčastěji asistenti pedagoga postrádali praxi a praktické návody a ukázky pracovních postupů a metod. Postrádali odborně vedenou možnost praxe a náslechů ve školním prostředí co nejvíce podobné tomu, ve kterém mají následně pracovat a postrádali též praktické a názorné vyložení teoretické látky v rámci kvalifikačního kurzu, například prostřednictvím případových studií, modelových příkladů, kazuistik, atd. V kurzech by též mělo být zohledněno, jaké aktivity a typy práce budou asistenti pedagoga ve školách vykonávat, a tomu by měla být probíraná látka uzpůsobena.

Z výzkumu vyplývá, že je velmi problematické a v zásadě nemožné, aby asistenti pedagoga byli na výkon své profese připraveni prostřednictvím jednoho kurzu, který absolvují před tím, než začnou pracovat. Jak je známo, rozmanitost potřebné míry podpory u žáků v jedné třídě (potažmo jejich speciálních vzdělávacích potřeb žáků), do které asistent pedagoga nastoupí, může být nejrůznější. Bylo by tedy vhodné, aby měli asistenti pedagoga možnost absolvovat specializační kurzy v průběhu svého působení v dané třídě a mohli se vzdělávat přímo v oblasti speciální pedagogiky, s níž jsou nejvíce v kontaktu, přičemž asistenti pedagoga pracující se sociálně znevýhodněnými žáky by absolvovali kurzy zaměřené přímo na SZN bez potřeby znalosti jednotlivých typů zdravotního postižení.

Forma a obsah kurikula pro asistenty pedagoga

V základním kvalifikačním kurzu pro asistenty pedagoga doposud není kladen dostatečný důraz na základní přehled o pracovní pozici asistenta pedagoga v rámci inkluzivního vzdělávání. Kromě legislativního rámce je třeba větší pozornost věnovat pracovní náplni, rozdělení přímé a nepřímé práce, kompetencím asistenta pedagoga a jeho roli v týmu pedagogických pracovníků i v komunikaci mezi rodinou a školou. Základní kurz zatím postrádá prostor věnovaný rozvoji kompetencí pro zvládání náročných výchovně-vzdělávacích situací nebo krizových scénářů a organizačních aspektů profese, jako onemocnění žáka se SVP, ke kterému je asistent přidělen, pracovně-právní vztah a sporné otázky suplování apod. Asistentům pedagoga chybí v základní profesní přípravě témata osobnostního a psychického rozvoje (jako je např. nenásilná komunikace, poskytování zpětné vazby), spolu se zvládacími strategiemi jako prevenci syndromu vyhoření.

Pro posluchače, kteří nemají žádný teoretický základ z oblasti pedagogiky a psychologie a současně jsou to mnohdy lidé s nižším dosaženým stupněm formálního vzdělání je teoretická forma výuky zcela neuchopitelná a nepřenositelná. V kombinaci s problematikou sociálního znevýhodnění, kdy se naráží na fakt, že každé dítě má jiné vzdělávací potřeby, se dostáváme k závěru, že ve vzdělávacích kurzech nelze dávat univerzální návody. Je však možné rozebírat konkrétní případy, které si je člověk schopen vztáhnout ke své každodenní práci. Postupem času ziskem zkušeností je potom asistent schopen tyto konkrétní znalosti a zkušenosti zobecňovat a aplikovat na jiné děti.

Asistenti pedagoga v přípravném kvalifikačním kurzu mohou v budoucnu pracovat s žáky s nejrůznějším typem SVP. Přípravný kurz také nikdy nemůže zajistit odbornou přípravu ke konkrétnímu typu SVP skutečně do hloubky. Vzhledem k heterogenitě skupiny asistentů pedagoga, z nichž se někteří orientují na práci s žáky se ZP nebo zdravotním znevýhodněním a jiní na práci se žáky se sociálním znevýhodněním, jsou detailní informace o nejrůznějších typech postižení a znevýhodněních spíše na překážku, neboť s nimi v praxi přicházejí do kontaktu pouze minimálně.

Praktická příprava

Praxe a následky ve výuce by měly být klíčovou součástí odborné přípravy asistentů pedagoga. Důraz by měl být kladen jak na odborné vedení při výkonu praxe asistentem pedagoga, tak na místo výkonu práce asistentů pedagoga (místo výkonu praxe by mělo být co nejpodobnější tomu, kde bude asistent pedagoga pracovat – aby se připravil na práci s konkrétními typy speciálních vzdělávacích potřeb žáků, se kterými bude následně pracovat). V současném systému praxí asistenti pedagoga postrádají možnost seznámit se a procvičit si více konkrétních metod práce s žáky se SVP:

„Kdybych před tím, než jsem nastoupila do kurzu, nepracovala určitou dobu ve třídě u žáka se zdravotním postižením, tak by mě kurz nepřipravil. Sice tam bylo mnoho zajímavých informací, ale především teoretických, chtělo by to více praktických konkrétních metod, postupů – a aby měli asistenti možnost si to vše vyzkoušet“.

V současnosti je běžné, že si asistenti pedagoga v rámci povinné praxe sami vybírají, na jaké škole praxi absolvují a sami školy oslovují. Poskytovatelé kvalifikačního kurzu pro asistenty pedagoga ponechávají zajištění praxí na jednotlivých účastnících kurzu, kteří někdy s velkými těžkostmi tuto praxi zařizují, natož aby bylo v jejich možnostech

ovlivnit způsob vykonávání praxe a její kvalitu. Nezřídka se stává, že pokud škola přijme asistenta pedagoga na praxi, často nemusí mít dostatečné zkušenosti s asistenty pedagoga a ani nemají pro asistenty nějakou konkrétní náplň práce, anebo nemají nikoho, kdo by měl čas se asistentovi věnovat.

2.4.3 Metodické vedení a DVPP

Asistenti pedagoga postrádají ve vztahu k dalšímu osobnostnímu a profesnímu rozvoji metodické vedení a opravdu dostupnou nabídku kvalitních kurzů DVPP. Tyto kurzy by měly být organizovány takovým způsobem, aby bylo pro ředitele možné asistenty uvolnit z výuky a najít za ně náhradu. Asistentům pedagoga chybí příležitost reflektovat vlastní práci, sdílet zkušenosti a komunikovat či spolupracovat s dalšími pedagogickými pracovníky.

Co se týká obsahové náplně kurzů, uvádějí asistenti pedagoga nedostatky ve vztahu k rozvoji obecných kompetencí, které potřebují všichni asistenti pedagoga, nehledě na cílovou skupinu žáků, se kterou pracují. Jedná se o rozvoj a nácvik komunikačních dovedností ve vztahu k učiteli, při navazování kontaktu a další spolupráci s rodinou žáka a zejména v přímé práci se žáky ve třídě v průběhu vyučování. Schopnost efektivní komunikace byla asistenty pedagoga označena jako jedna z nejdůležitějších kompetencí pro jejich práci, a zároveň většina asistentů pedagoga schopnost komunikovat uváděla jako jednu ze svých nejnaléhavějších vzdělávacích potřeb. Druhý tematický okruh představují nedostatky v oblasti jednak odborných speciálněpedagogických znalostí. Celých 41 procent dotázaných asistentů pedagoga uvedlo, že nedostalo v rámci odborné přípravy dostatečné množství informací o možnostech vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. I z šetření mezi pracovníky SPC vyplynulo, že nejčastěji se na ně asistenti pedagoga obrací s dotazy ohledně odborných speciálněpedagogických intervencí v oblasti konkrétních typů postižení.

2.4.4 Nesystémové financování pozice asistenta pedagoga

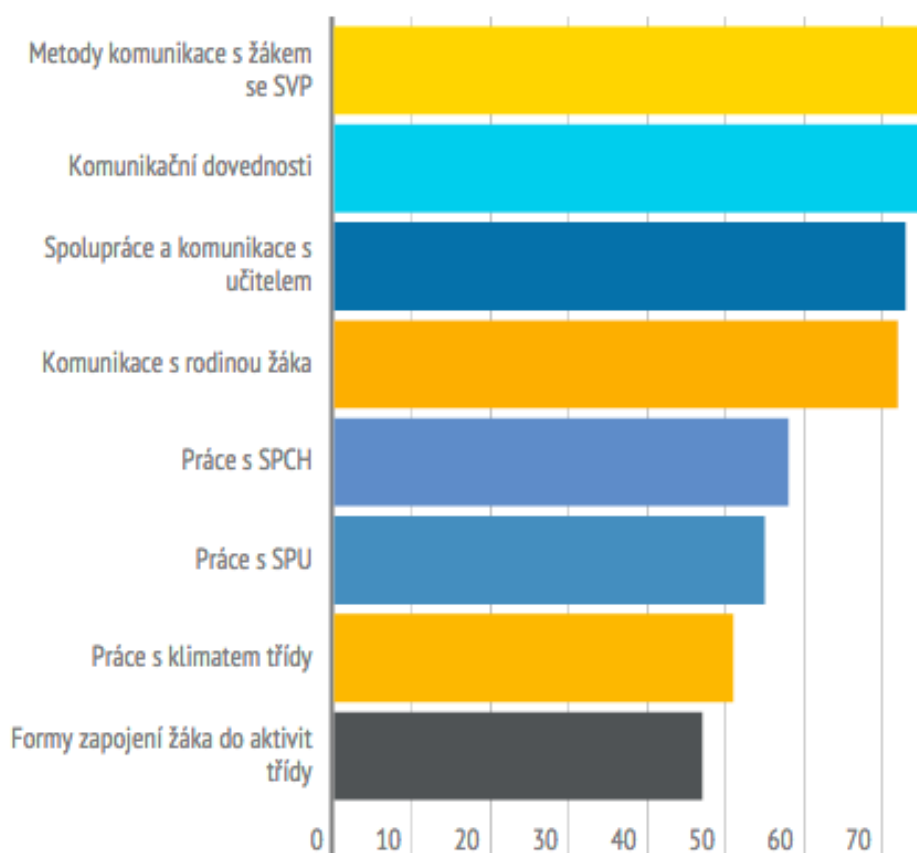
Poslední významnou překážkou funkčního a systémového vzdělávání asistentů pedagoga je nesystémový způsob financování, který variuje podle kraje i jednotlivých škol. Stále existuje rozdílný způsob financování asistentů pedagoga. Pozice asistenta pedagoga je financována: 1) z příplatků u žáků se zdravotním postižením a event. prostředky z krajských rozpočtů 2) z dotačního programu na asistenta pedagoga u žáků se sociálním znevýhodněním a 3) z rozpočtových (běžných) prostředků školy.

Rozdílný způsob financování způsobuje obtíže ředitelům škol, kteří na platy asistentů v některých případech čerpají finance z nenárokových složek platů ostatních pedagogických pracovníků na škole. Ředitelé škol tak nemají prostředky, jak systémově motivovat asistenta pedagoga k dalšímu vzdělávání a kariérnímu růstu, což má za následek velkou fluktuaci asistentů pedagoga v rámci systému i v rámci pedagogického týmu na škole. Asistenti pedagoga ve velké většině případů nejsou metodicky vedeni, tj. nikdo se systematicky nevěnuje supervizi těchto pedagogických pracovníků, způsobu spolupráce s žáky i učiteli a hodnocení jejich práce. Asistenti pedagoga se nemohou profesně rozvíjet a kariérně postupovat. Vzniká tak začarovaný kruh.

2.4.5 Požadavky na obsah a organizaci vzdělávání ze strany asistentů pedagoga pro oblast zdravotního postižení a znevýhodnění

Obsahové a organizační problémy v profesní přípravě asistentů pedagoga souvisí především s nedostatečným rozvojem komunikačních kompetencí (viz graf č. 1), s formou odborné přípravy a vzdělávání, ve které chybí z velké části funkční praxe, s metodickým vedením asistentů pedagoga a systémem DVPP a konečně s nesystémovým financováním pozice asistenta pedagoga.

Graf 1: Kompetence pokládané AP za nejdůležitější pro výkon profese

Asistenti pedagoga cítí, že potřebují rozvoj zejména v různých oblastech tzv. měkkých dovedností, mezi něž patří komunikační dovednosti, práce s klimatem třídy a schopnost pracovat s heterogenní skupinou žáků a zapojit do aktivit třídy všechny žáky. Nejvíce asistentů vnímá svůj deficit ve vzdělávací přípravě v oblasti poruch chování a učení žáků a metod práce se žákem se SVP.

Překážkou profesní přípravy asistentům pedagoga je frontální výuka, která dostatečně nepodporuje osvojení si různých forem vzdělávání a praktické ukázky, a nedostatek praxe, které je velký nedostatek a není kvalitně vedena.

Vzhledem k maximální hodinové dotaci služeb asistenta pedagoga, která je prezentována v *Návrhu systému financování asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2015d) počítáme s nejmenší možnou mírou zapojení asistenta pedagoga dvěma hodinami přímé a jednou hodinou nepřímé práce (u žáka s potřebou podpory stupně 2)

a nejvyšší mírou zapojení 30 hodinami přímé a 10 hodinami nepřímé práce (u žáka s potřebou podpory stupně 5, viz tabulku č. 1).

Tabulka 1: Navrhovaná max. týdenní dotace AP v jednotlivých stupních

Stupeň PO	Maximální počet hodin týdně		
	Přímá	Nepřímá	Celkem
1	0	0	0
2	2	1	3
3	15	4	19
4	30	10	40
5	30	10	40

S velkým nárůstem počtu žáků s potřebou podpory podle nové legislativy platné od 1. 9. 2016 budou kladeny i velké nároky na množství a kvalifikaci asistentů pedagoga ve všech regionech (viz tabulku č. 2 a 3). Pedagogičtí pracovníci nejsou vybaveni a dobře připraveni na systémovou inkluzi. Již proto je podmínka funkčního a uceleného vzdělávacího systému pro asistenty pedagoga velmi důležitá.

Tabulka 2: Počet AP pro žáky se ZP podle krajů

POČET ASISTENTŮ PEDAGOGA PRO ŽÁKY SE ZP PODLE KRAJŮ						
Území	Rok 2012		Rok 2013		Rok 2014	
	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané
ASISTENTI PEDAGOGŮ PRO DĚTI/ŽÁKY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM						
Česká republika	5 966	3 797,1	6 863	4 325,6	8 155	5 201,2
Hlavní město Praha	646	477,4	756	552,9	906,0	647,7
Středočeský kraj	673	296,4	815	365,8	940	449,0
Jihočeský kraj	395	265,0	435	280,6	511	335,4
Plzeňský kraj	401	274,7	477	308,5	579	385,5
Karlovarský kraj	186	128,0	233	152,8	309	202,3
Ústecký kraj	391	272,8	481	334,5	562	397,4
Liberecký kraj	136	69,7	154	77,9	194	104,2
Královéhradecký kraj	346	217,5	382	242,1	423	272,0
Pardubický kraj	231	128,1	234	133,3	266	158,7
Vysočina	306	195,3	331	215,3	366	235,2

Jihomoravský kraj	848	453,3	972	511,7	1 212	642,7
Olomoucký kraj	407	242,4	446	260,9	552	349,0
Zlínský kraj	345	261,7	392	302,2	435	335,5
Moravskoslezský kraj	655	514,8	755	587,1	900	686,6

Tabulka 3: Počet asistentů pedagoga pro žáky se SZN podle krajů

	Rok 2012		Rok 2013		Rok 2014	
Území	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané	Fyzické osoby	Přepočtení na plně zaměstnané
Asistenti pedagogů pro děti/žáky se sociálním znevýhodněním						
Česká republika	610	479,4	582	444,8	718	543,6
Hlavní město Praha	37	28,2	51	35,8	83	49,0
Středočeský kraj	72	52,4	59	43,0	88	59,6
Jihočeský kraj	38	26,8	33	23,2	31	23,5
Plzeňský kraj	27	18,1	15	8,7	13	9,1
Karlovarský kraj	28	23,0	32	24,6	34	26,2
Ústecký kraj	100	84,9	92	82,3	107	92,3
Liberecký kraj	26	20,5	32	21,4	38	29,3
Královéhradecký kraj	25	21,1	34	25,3	75	55,8
Pardubický kraj	35	24,6	24	18,6	31	22,3
Vysočina	11	10,2	9	9,0	10	10,0
Jihomoravský kraj	47	32,3	43	29,4	41	29,9
Olomoucký kraj	52	41,5	56	32,1	63	43,1
Zlínský kraj	19	14,9	13	11,6	16	14,7
Moravskoslezský kraj	93	80,9	89	79,8	88	78,8

3 Systémově-organizační aspekty konceptu vzdělávání asistenta pedagoga

S náplní práce asistenta pedagoga úzce souvisí i požadavky na jeho kvalifikaci. Vedle dosaženého vzdělání jsou v praxi asistenta pedagoga neméně důležité některé konkrétní kompetence a osobní dispozice. Mezi činnostmi zahrnutými do náplně práce asistenta pedagoga a požadovanou kvalifikací asistenta pedagoga je pak oboustranný vztah: Požadavky na formální (požadované vzdělání) i neformální kvalifikaci (dovednosti a kompetence) asistenta pedagoga mají odpovídat činnostem, které jsou od asistenta pedagoga v jeho konkrétním pracovním zařazení očekávány; stejně tak činnosti vykonávané asistentem pedagoga mají vždy odpovídat jeho kvalifikaci. Více viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 67).

Nelze jednoznačně stanovit „ideální“ kvalifikaci a osobnostní profil platný pro všechny asistenty pedagoga bez rozdílu. U jednotlivých asistentů se bude lišit podle potřeb žáků a pedagogů a podle vykonávaných činností.

3.1 Popis současného stavu profesní přípravy a DVPP asistentů pedagoga

3.1.1 Profesní příprava asistentů pedagoga

Program asistenta pedagoga je sestavován podle standardu pro udělování akreditací DVPP č. j. 26 451/2005-25, 30 908/2005-25, 10 405/2008-6/IPPP a podle § 20 odst. zákona č. 563/2004 Sb. a § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

Kvalifikační studium realizované v rámci DVPP je určeno pracovníkům, kteří vykonávají nebo mají zájem vykonávat funkci asistenta pedagoga a mají úspěšně ukončené základní vzdělání. Vzdělávací program je zaměřen na získání vědomostí a dovedností, které umožní výkon profese asistenta pedagoga podle § 16, odstavec 4, zákona č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Kritéria výběru účastníků se řídí zákonem č. 563/2004 Sb., § 20. Studium „Asistenta pedagoga“ řadíme pod § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, studium pro asistenty pedagoga, jedná se o studium ke splnění kvalifikačních předpokladů. Studium je realizováno a nabízeno pro absolventy jak se základním vzděláním, tak pro absolventy se středním vzděláním (kdy absolvent získá kvalifikaci k výkonu přímé pedagogické činnosti blíže specifikované v nabídce programu).

Zákon č. 563/2004 Sb.⁹, o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, s vyznačením navrhovaných změn a doplnění, v rámci § 20 popisuje, jakou cestou je možné kvalifikaci asistenta pedagoga získat.

§ 20 Asistent pedagoga

(1) Asistent pedagoga, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě, ve které se vzdělávají děti nebo žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo ve škole zajišťující vzdělávání dětí a žáků formou individuální integrace, získává odbornou kvalifikaci

- a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd,
- b) vysokoškolským vzděláním získaným studiem jiného akreditovaného studijního programu než podle písmene a) a
 - 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku,
 - 2. studiem pedagogiky, nebo
 - 3. absolvováním vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga uskutečňovaného vysokou školou nebo zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (dále jen „studium pro asistenty pedagoga“),
- c) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením,
- d) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením jiného akreditovaného vzdělávacího programu než podle písmene c) a
 - 1. vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na pedagogiku,
 - 2. studiem pedagogiky, nebo
 - 3. studiem pro asistenty pedagoga,

(2) Asistent pedagoga, který vykonává přímou pedagogickou činnost spočívající v pomocných výchovných pracích ve škole, ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání, ve školském výchovném a ubytovacím zařízení, ve školském zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči, získává odbornou kvalifikaci

⁹ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů (ve znění zákona č. 383/2005 Sb., zákona č. 179/2006 Sb., zákona č. 264/2006 Sb., zákona č. 189/2008 Sb., zákona č. 384/2008 Sb., zákona č. 223/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 422/2009 Sb., zákona č. 159/2010 Sb., zákona č. 420/2011 Sb., zákona č. 198/2012 Sb. a zákona č. 333/2012 Sb.)

- a) vzděláním podle odstavce 1,
- b) středním vzděláním s výučním listem získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a studiem pedagogiky,
- c) středním vzděláním získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu asistentů pedagoga,
- d) středním vzděláním získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání a
 - 1. studiem pedagogiky, nebo
 - 2. studiem pro asistenty pedagoga, nebo
- e) základním vzděláním a studiem pro asistenty pedagoga.

Výstup z analýzy systému vzdělávání asistentů pedagoga

Z *Analýzy systému vzdělávání asistentů pedagoga* zpracované v r. 2014 (Kolektiv autorů, 2014) vyplynulo, že z celkového reprezentativního počtu 838 respondentů zapojených do výzkumu 46 % získalo kvalifikaci k výkonu profese asistenta pedagoga absolvováním akreditovaného vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga v zařízení dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, 22 % vysokoškolským vzděláním v oblasti pedagogických věd, 16 % středním vzděláním s maturitou zaměřeném na pedagogiku, 7 % jiným středním nebo vyšším odborným vzděláním a 11 % kvalifikaci dosud nemělo.

Z hlediska struktury nejvyššího dosaženého vzdělání mělo 27 % respondentů vzdělání vysokoškolské, 9 % vyšší odborné, 53 % střední s maturitou, 10 % střední bez maturity a 1 % vzdělání základní.

3.1.2 Další vzdělávání asistentů pedagoga

Pro efektivní práci by bylo potřeba, aby asistentům pedagoga po nástupu do praxe byla k dispozici forma dalšího navazujícího a rozšiřujícího vzdělávání, jež by odpovídalo nárokům na práci s konkrétním žákem nebo skupinou žáků.

Z *Analýzy systému vzdělávání asistentů pedagoga* v České republice (Kolektiv autorů, 2014) vyplývají velké rozdíly mezi dostupností specializovaných kvalifikačních kurzů pro asistenty pedagoga, což do značné míry ovlivňuje regionálně podmíněnou erudici asistentů i jejich ochotu dalšího vzdělávání.

3.2 Kvalifikační předpoklady

3.2.1 Nároky na kvalifikaci asistenta pedagoga

Základní rámec potřebné kvalifikace v současnosti definuje zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Zákon vymezuje obecné nároky, platné de facto pro všechny pedagogické pracovníky (trestní bezúhonnost, zdravotní způsobilost apod.). Podle vyhlášky č. 317/2005 Sb., v platném znění jsou

asistenti zařazeni do některé z možných platových tříd podle typu vzdělání, které mají ukončeno. Od toho se také odvíjí jejich pracovní náplň.

§ 2 – Pedagogický pracovník

(1) Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen „přímá pedagogická činnost“); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.

(2) Přímou pedagogickou činnost vykonává: (...) g) asistent pedagoga. Statut pedagogického pracovníka je podmíněn vykonáváním přímé pedagogické činnosti. Asistentovi pedagoga určí obsah vykonávané práce, včetně přímé pedagogické činnosti, ředitel školy. V případě, že pracovní náplň asistenta neobsahuje rozsah přímé pedagogické činnosti, vykonává pouze např. administrativní práce – příprava pomůcek, kopírování materiálů, připravuje technické pomůcky, zajišťuje programové vybavení apod., nesplňuje podmínku pro výkon činnosti pedagogického pracovníka. Asistent pedagoga má rovné postavení jako ostatní pedagogičtí pracovníci, má stejná práva i povinnosti.

§ 3 – Předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka

Vymezené předpoklady jsou závazné pro všechny pedagogické pracovníky bez rozdílu – pokud asistent pedagoga některý z předpokladů nesplňuje, nemůže být ředitelem školy pro tento druh práce přijat, výjimkou je odborná kvalifikace – viz dále.

(1) Pedagogickým pracovníkem může být ten, kdo splňuje tyto předpoklady: a) je plně způsobilý k právním úkonům; b) má odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává; c) je bezúhonný; d) je zdravotně způsobilý a e) prokázal znalost českého jazyka, není-li dále stanoveno jinak.

§ 24 – Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Vzhledem ke skutečnosti, že další vzdělávání pedagogických pracovníků (dále DVPP) je povinností každého pedagogického pracovníka, nelze z něj asistenta pedagoga vyloučit. Je potřeba na toto pamatovat při sestavování plánu dalšího vzdělávání. Za DVPP je považováno i získání kvalifikace. Asistentovi pedagoga přísluší volno v rozsahu 12 pracovních dnů [ustanoveno § 24 odst. 4 písmeno b) – samostudium], o jeho čerpání rozhoduje ředitel školy, který posuzuje nejen provozní podmínky školy, ale i účast asistenta pedagoga na dalším vzdělávání podle odst. 1 nebo 2 tohoto paragrafu. Rozsah 12 dnů se krátí v případě, že asistent pedagoga nepracuje po dobu celého školního roku (přísluší pouze poměrná část), a také v případě, kdy je pracovní poměr sjednán na kratší než stanovenou týdenní pracovní dobu.

(1) Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, udržují a doplňují kvalifikaci.

(2) Pedagogičtí pracovníci se mohou účastnit dalšího vzdělávání, kterým si zvyšují kvalifikaci. Zvýšením kvalifikace se podle zvláštního právního předpisu rozumí též její získání nebo rozšíření.

(3) Ředitel školy organizuje další vzdělávání pedagogických pracovníků podle plánu dalšího vzdělávání, který stanoví po předchozím projednání s příslušným odborovým orgánem. Při stanovení plánu dalšího vzdělávání je nutno přihlížet ke studijním zájmům pedagogického pracovníka, potřebám a rozpočtu školy.

(4) Další vzdělávání pedagogických pracovníků se uskutečňuje:

a) na vysokých školách, v zařízeních pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a v jiných zařízeních (dále jen „vzdělávací instituce“) na základě akreditace udělené ministerstvem,

b) samostudiem,

c) dalším vzděláváním zdravotnických pracovníků podle zvláštního právního předpisu v případě učitelů zdravotnických studijních oborů.

(6) Dokladem o absolvování dalšího vzdělávání podle odstavce 4 písm. a) je osvědčení vydané vzdělávací institucí, která další vzdělávání uskutečňovala.

(7) Ministerstvo stanoví prováděcím právním předpisem druhy a podmínky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a způsob jeho ukončení. Ministerstvo vnitra nebo Ministerstvo obrany stanoví prováděcím právním předpisem druhy a podmínky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a způsob jeho ukončení pro pedagogické pracovníky škol, které zřizuje.

(8) K dalšímu vzdělávání uvedenému v odstavci 4 písm. b) pedagogickým pracovníkům přísluší volno v rozsahu 12 pracovních dnů ve školním roce, nebrání-li tomu vážné provozní důvody nebo účast pedagogického pracovníka na dalším vzdělávání podle odstavce 1 nebo 2; dobu čerpání volna určuje ředitel školy. Za dobu čerpání tohoto volna přísluší náhrada platu, která se rovná výši ušlého platu. Trvá-li pracovní poměr jen část školního roku, přísluší za každý měsíc trvání pracovního poměru jedna dvanáctina volna podle věty první. Při sjednání kratší než stanovené týdenní pracovní doby se úměrně tomu sníží rozsah volna podle věty první. Nevyčerpané volno či jeho poměrná část bez dalších nároků zaniká. Volno podle věty první se pro pracovněprávní účely považuje za překážku v práci na straně zaměstnance.

(9) Další vzdělávání pedagogických pracovníků se nepovažuje za rekvalifikaci podle zvláštního právního předpisu.

3.2.2 Možnosti získání kvalifikace asistenta pedagoga

Kvalifikaci AP je možné získat v rámci běžných studijních programů, které zastřešují jednotlivé univerzity (bakalářské studijní programy), programů celoživotního vzdělávání, nebo v rámci kurzů poskytovaných dalšími subjekty. Vzhledem k faktu, že kvalifikaci AP je možné získat absolvováním vysokoškolského vzdělání pedagogického směru, budou v následujícím textu prezentovány pouze ty studijní obory či programy celoživotního vzdělávání (CŽV), které mají přímou souvislost s AP.

Bakalářské vzdělávací programy

Bakalářské vzdělávací programy nabízejí Pedagogická fakulta J. E. Purkyně v rámci oboru *Sociálně pedagogická asistence*, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity pod názvem *Sociálně pedagogické asistentství* nebo v rámci programu *Specializace v pedagogice*, kde je možné jednotlivé obory studovat právě se zaměřením na pedagogické asistentství a Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci v rámci bakalářského studijního oboru *Pedagogické asistentství*. Vzdělávání pro asistenty pedagoga nabízí také Ostravská univerzita v Ostravě v rámci bakalářského studijního programu *Pedagogika*.

Vzdělávací programy v rámci celoživotního vzdělávání

Nabídka studijních oborů a programů CŽV se průběžně mění. K roku 2014 kurz Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy *Studium pedagogiky*, studijní program *Asistent pedagoga se zaměřením na předškolní vzdělávání* na Pedagogické fakultě J. E. Purkyně nebo doplňující pedagogický program Masarykovy univerzity v Brně *Asistent pedagoga II.*¹⁰ Nabídka je tedy dostupná především v Jihomoravském, Olomouckém a Ústeckém kraji. Kvalifikaci na vysoké škole je také možné získat v Moravskoslezském kraji nebo v Praze.

Kvalifikační kurzy poskytované dalšími subjekty

Kvalifikační kurzy poskytují také jiné subjekty kurzy pro asistenty pedagoga se základním vzděláním nebo pro asistenty pedagoga se středoškolským vzděláním nepedagogického směru. Kurzy jsou poskytované prakticky ve všech krajích s výjimkou Plzeňského. Poskytovateli těchto kurzů jsou zejména školy, poradenská zařízení, Národní institut dalšího vzdělávání (dále jen NIDV), neziskové organizace a další školící centra.

Obsahová náplň jednotlivých kurzů se mírně liší. Z *Analýzy systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) vyplývá, že společným jmenovatelem těchto kvalifikačních kurzů je orientace v základních právních předpisech, zásadách pedagogické práce a v systému spolupracujících institucí. V kurzech vysokých škol bývá akcentováno téma zdravotního postižení a znevýhodnění. Kurzy poskytované neziskovými subjekty oproti tomu pracují více s tématem sociálního znevýhodnění.

Shrnutí

Obecně je kvalifikační příprava i kurzy DVPP nabízených asistentům pedagoga v České republice relativně dobře strukturována. Nabídce kurzů a vzdělávacím programů

¹⁰ Více viz *Analýzu systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014).

dominuje téma zdravotního postižení a znevýhodnění a legislativy spojené s profesí asistenta pedagoga. Oproti tomu není dost prostoru v kurzech věnováno tématu komunikace asistenta pedagoga s učitelem, rozvoji měkkých dovedností a celkově problematice sociálního znevýhodnění.

Jako nejvhodnější forma vzdělávání asistentů pedagoga se tedy ukazuje taková podoba kvalifikačního kurzu, kde by všichni asistenti pedagoga absolvovali nejprve první část kvalifikačního kurzu, jež by byla zaměřená na rozvoj základních dovedností a kompetencí, jež jsou shodné pro všechny asistenty pedagoga, doplněné o přehled základní legislativy a ukotvení pracovní pozice asistenta pedagoga (například v návaznosti na Standard práce AP). Poté by asistent pedagoga absolvoval praxi ve škole, při které by si více ujistil, s jakým typem speciálních vzdělávacích potřeb žáků by chtěl nadále pracovat. Na základě této praxe pak asistent pedagoga absolvuje druhou část kvalifikačního kurzu, která již bude specializační a představí asistentovi metodiky práce s konkrétním typem speciálních vzdělávacích potřeb, respektive bude asistenta připravovat na práci se sociálně znevýhodněnými žáky. Vhodné by též bylo, aby měl asistent pedagoga možnost průběžného metodického vedení, případně doplněného o supervizi, případově vedené semináře a mentoringem. Možnost vzájemného sdílení praxe a zkušeností mezi asistenty pedagoga asistenti uváděli jako velmi potřebnou.

Dostatečná hodinová dotace kvalifikačního kurzu, metodické vedení AP, mentoring

Je vhodné, aby délka přípravného kurzu reflektovala náročnost a komplexnost probírané tematiky. Čím více času budeme posluchačům věnovat, tím se zvyšuje pravděpodobnost vyšší kvality práce asistentů ve vztahu k žákům, učitelům, i rodičům. Dostatečnou hodinovou dotaci je také nutné věnovat problematice zvyšování odolnosti asistentů vůči syndromu vyhoření a tím pádem udržitelnosti jejich profesního růstu.

- Čas věnovaný dílčím tématům v rámci kvalifikačního kurzu reflektuje jejich náročnost a komplexnost
- Po absolvování první části kvalifikačního kurzu společného pro všechny asistenty pedagoga bude asistent pedagoga podle členění Standardu práce AP na I. Úrovní kompetencí, v jehož rámci asistent pracuje pod dohledem učitele, zajišťuje pomůcky a materiály pro výuku, zajišťuje technologicko-organizační podmínky, doprovod. Může jít o asistenta pedagoga se základním vzděláním a tímto základním kvalifikačním kurzem, může jít též o studenty pedagogických fakult či osoby v evidenci Úřadů práce. Na základě jejich další motivace dále se vzdělávat a rozvíjet by pak asistenti pedagoga měli možnost navázat na tento základní obecný kurz prací a navazujícím specializačním kurzem a dále třeba vysokoškolským vzděláním.
- Příprava a další vzdělávání obecně by podle asistentů měly mít spíše zážitkovou, praktickou formu a významné místo by v něm mělo mít sdílení dobré praxe od zkušených asistentů pedagoga s dlouholetou praxí. Společné setkávání asistentů navzájem a s dalšími odborníky a sdílení zkušeností a informací s možností diskuse a konzultace považují dotázaní asistenti za nejdůležitější podporu pro (přípravu na) výkon své práce.
- Metodiky přímé práce s žáky by měly být podle AP zaměřeny zejména na problémové žáky, specifické poruchy učení a chování, problematika skupinové dynamiky a též řečové nápravy a základy logopedie. To již přechází tematicky do oblasti psychologie, jejíž výuku asistenti považují též za velmi potřebnou.

- V oblasti práce se sociálně znevýhodněnými žáky je klíčová práce s rodinou/komunitou žáka, porozumění situace dítěte, jež z takového rodinného prostředí pochází – jde nejčastěji o žáky z nepodnětného rodinného prostředí, kde může být výskyt sociálně patologických jevů a řeší se otázky motivace žáků, jejich domácí přípravy a absencí. Další významnou skupinou žáků, se kterými AP pro SZN pracuje, jsou menšiny – romská, vietnamská, ukrajinská, atd. zde je klíčové podat základní informace o těchto kulturách a o možnostech komunikace a jejich zapojení. Za důležité zde respondenti považují seznámení se s romskou kulturou a romským jazykem. Další skupinu žáků zde tvoří žáci s odlišným mateřským jazykem.
- Důležitým systémovým aspektem dalšího vzdělávání AP je vůbec jeho umožnění. Překážkou k absolvování DVPP bývá pro asistenta finanční náročnost nebo nedostupnost kurzu, případně neochota managementu školy asistentovi pedagoga kurz umožnit.
- Praxe asistentů pedagoga pro SZN žáky by měla být vztažena vysloveně k práci se sociálně-znevýhodněnými žáky, aby účastníci kurzu získali představu o tom, jak vypadá práce ve škole s dětmi z jiného kulturního a sociálního prostředí.

3.3 Kompetenční model činností ve Standardu práce asistenta pedagoga

Navrhovaný kompetenční model asistenta pedagoga vychází z náplně práce asistenta pedagoga, která je normativně vymezena ve vyhlášce č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se SVP a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů. Kompetenční model tak úzce navazuje na typové vymezení činností asistenta pedagoga¹¹:

- individuální nebo skupinová podpora žáka/žáků se SVP v rámci vyučování přímo ve třídě
- individuální nebo skupinová podpora žáka/žáků se SVP v rámci vyučování mimo třídu
- práce asistenta pedagoga s žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb
- pomoc při sebeobsluze a doprovod při pohybu během vyučování
- společná příprava s učitelem
- doučování žáků
- komunikace s rodiči žáků
- konzultace s poradenskými pracovníky

Škola vybírá z výše uvedených oblastí ty formy podpory, které odpovídají potřebám konkrétních žáků v daných třídách a u konkrétních pedagogů – na jejich základě formuluje vlastní náplň práce asistenta pedagoga.

¹¹ Více viz *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 16–17).

3.3.1 Koncept rozdělení tří úrovní asistenta pedagoga

Vedle dosaženého vzdělání (viz kapitolu 3.2) jsou v praxi asistenta pedagoga neméně důležité některé konkrétní kompetence a osobnostní dispozice, např. pozitivní vztah k dětem, schopnost komunikace s pedagogy, schopnost komunikace s rodiči žáků, trpělivost, důslednost, schopnost učit se od kolegů asistentů i učitelů apod. Proto hlavním a stěžejním indikátorem pro dělení jednotlivých úrovní asistenta pedagoga je míra zodpovědnosti ve výchovně-vzdělávacím procesu. Určení úrovně odpovědnosti asistenta pedagoga ve výchovně-vzdělávacím procesu je plně v kompetenci ředitele školy. Ředitel školy vychází z odborné připravenosti a hodnocení kompetencí dle dosažitelných zdrojů (tj. informace od asistenta pedagoga, od předchozích zaměstnavatelů aj.).

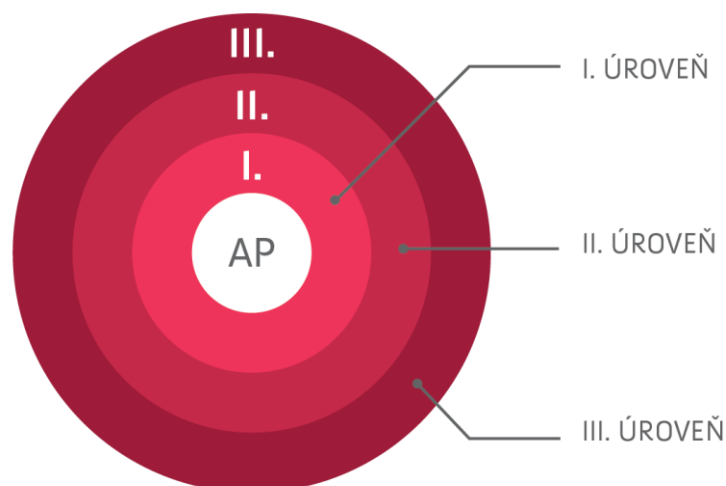
Kritéria úrovně kompetencí asistenta pedagoga:

- vzdělání (akreditované kurzy, studium v systému DVPP aj.)
- praxe (délka a různorodost praxe)
- odborné zkušenosti (např. práce s dětmi s PAS, psaní na Pichtově psacím stroji, znalost českého znakového jazyka)
- specifické zkušenosti a dovednosti (práce s žáky z minorit, příslušnost k jazykové nebo kulturní minoritě, schopnost mediace, nenásilné komunikace apod.)
- autoevaluace (sebehodnocení, hodnocení)

Úrovně kompetencí asistenta pedagoga odpovídají míře jeho odpovědnosti ve výchovně-vzdělávacím procesu ve třídě. Pro účely Standardu práce asistenta pedagoga (viz Schéma č. 1) jsou rozděleny do tří úrovní.

Schéma 1: Tři úrovně kompetencí asistenta pedagoga podle míry odpovědnosti

ÚROVNĚ ASISTENTA PEDAGOGA

Ve vztahu k doporučenému vzdělání asistenta pedagoga je pro první úroveň doporučené střední vzdělání s výučním listem doplněné kvalifikačním kurzem asistenta pedagoga a spadá do 4. až 5. platové třídy. Druhá úroveň je spojena se středním vzděláním s maturitou, doplněným kurzem pro asistenty pedagoga až po vysokoškolské vzdělání a nasedá na 6. až 7. platovou třídu. Pro třetí úroveň, která nasedá na všechny

předchozí, je nutné dosáhnout středního odborného vzdělání pedagogického směru, respektive vysokoškolského vzdělání, doplněného specializačním kurzem asistenta pedagoga. Tato úroveň přísluší k 8. až 9. platové třídě.

Jak již bylo uvedeno výše, dosažené vzdělání nesmí být jediným kritériem pro zařazení do dané úrovně/platové skupiny.

Náplň práce asistenta pedagoga v jednotlivých úrovních

Úroveň 1

Pomocné výchovné práce zaměřené na zkvalitnění a upevňování společenského chování a na vytváření základních pracovních, hygienických a jiných návyků dětí, žáků nebo studentů. Pomoc při pohybové aktivizaci dětí a žáků nebo studentů. Asistent zajišťuje prostředí třídy, pomůcky a hladký průběh výuky.

Úroveň 2

Výklad textu, popřípadě učební látky, a individuální práce s dětmi a žáky nebo studenty podle stanovených vzdělávacích programů a pokynů. Asistent se podílí na hodnocení a sdílení informací o žákovi či skupině žáků, sleduje pokroky, konzultuje, spolupracuje na zpracování zpráv, záznamů apod.

Úroveň 3

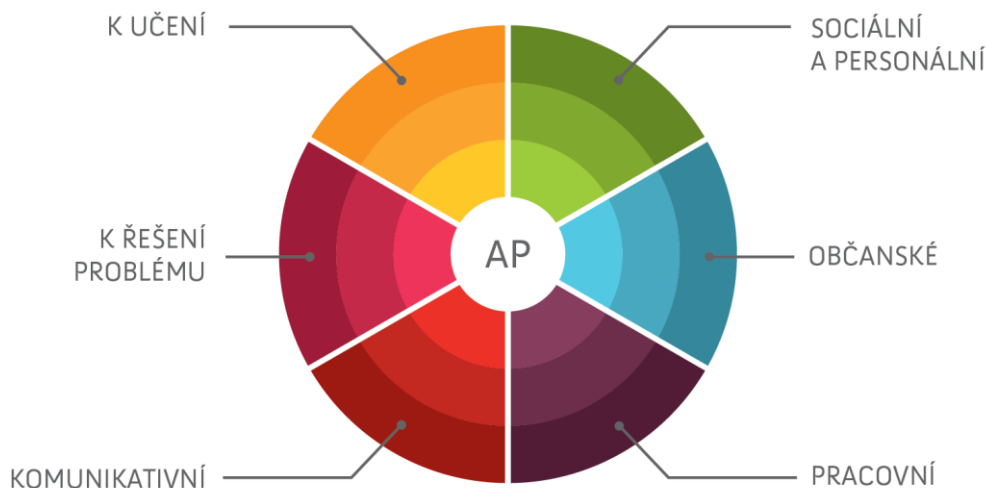
Samostatná vzdělávací, výchovná nebo speciálně pedagogická činnost pod vedením učitele vykonávaná v souladu se stanoveným IVP dítěte, žáka nebo studenta nebo skupiny dětí, žáků studentů podle rámcových pokynů speciálního pedagoga školského poradenského zařízení a v souladu s pokyny učitele.

3.3.2 Klíčové kompetence ve vztahu ke třem úrovním asistenta pedagoga

Jednotlivé úrovně asistenta pedagoga vycházejí ze strategie inkluzivního vzdělávání, z koncepce celoživotního učení a z rámcových vzdělávacích programů (viz Schéma č. 2). Zároveň se do těchto kompetencí prolínají potřeby žáků se SVP s různou mírou potřeby podpory a nároky na asistenta pedagoga coby platného člena pedagogického sboru.

Schéma 2: Propojení klíčových kompetencí a tří úrovní kompetencí asistenta pedagoga

6 KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ ASISTENTA PEDAGOGA

Jednotlivé úrovně jsou ve vzájemné symbióze, navazují na sebe a prolínají se. Každá vyšší úroveň v sobě zahrnuje automaticky úroveň nižší. Klíčové kompetence jsou s těmito úrovněmi provázány, stejně jako odpovídají předpokladům pro výkon profese asistenta pedagoga. Podrobné vymezení jednotlivých kompetencí přináší kapitola 3.3.2 *Standardu práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015, s. 67).

Pro zvyšování kvality práce a rozvoj kompetencí nutných pro výkon profese asistenta pedagoga je nezbytné celoživotní vzdělávání. Zároveň však do práce asistenta pedagoga patří i metodické vedení, které může být se systémem vzdělávání (profesní přípravy i dalšího vzdělávání) v souladu, navazovat na ně a doplňovat je. Asistent pedagoga vždy pracuje pod metodickým vedením pedagoga. Úroveň odpovědnosti asistenta pedagoga ve výchovně-vzdělávacím procesu je určena před zahájením práce v pracovní smlouvě a pracovní náplní.

4 Představení nového systému vzdělávání asistenta pedagoga

Následující koncept je sestaven na základě výstupů *Analýzy systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) a evaluací z pilotního ověřování vzdělávacích kurzů projektu. Koncept navazuje úzce na Standard práce asistenta pedagoga, který jasně stanovuje standardy kvality asistentovy práce, včetně vymezení jeho role či kompetencí dle míry zapojení ve výchovně vzdělávacím procesu, které dělí do tří úrovní. Provázanost předkládaného konceptu se třemi úrovněmi kompetencí asistentů pedagoga je klíčová.

Navrhovaný systém profesní přípravy asistentů pedagoga jednak respektuje a zohledňuje aktuální potřeby profese v praxi, reaguje na současný stav vzdělávání v České republice a propojuje očekávané kompetence asistentů pedagoga ze *Standardu práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015) s víceúrovňovým modelem systému přípravy a vzdělávání AP. Na tři úrovně kompetencí AP nasedá třístupňový model přípravy a dalšího vzdělávání (viz kapitoly 4.1 až 4.6). Navrhovaný systém vzdělávání prošel externí evaluací, jejíž dílčí výstupy jsou představeny v poslední kapitole (4.7).

4.1 Systém vzdělávání asistenta pedagoga

V této podkapitole představujeme navrhovaný systém vzdělávání asistenta pedagoga, který je tvořen základním vzdělávacím kvalifikačním programem (detailně v kapitole 3.2), nadstavbovými vzdělávacími moduly (detailně v kapitole 4.3 a 4.4) a doplňkovými kurzy (detailně v kapitole 4.5 a 4.6). Kapitola 4.1 vymezuje rámec a strukturu tohoto vzdělávacího systému.

Vzdělávací kvalifikační program Asistent pedagoga tvoří společný základ přípravy pro všechny budoucí asistenty pedagoga, navazuje na I. úroveň kompetencí *Standardu práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015). Po absolvování základního kvalifikačního kurzu společného pro všechny budoucí asistenty pedagoga bude absolvent, který má ukončené vzdělání bez maturity, v I. úrovni kompetencí. Dle současné platné legislativy zajišťuje asistent pedagoga v této úrovni kompetencí jen tzv. pomocné výchovné práce, tzn., že zajišťuje prostředí třídy a pracovní podmínky žáků, pomůcky a materiály pro výuku, technologicko-organizační podmínky, podporuje žáka v sebeobslužných činnostech, zajišťuje doprovod apod. (více viz kompetence I. úrovně Standardu). V souvislosti s kvalifikačními podmínkami stanovenými paragrafem 20 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů není možné bez dosažení maturity postupovat do vyšších úrovní kompetencí (viz schéma č. 3).

V případě uchazeče se vzděláním ukončeným maturitou bez pedagogického směru se po absolvování kvalifikačního kurzu dostává asistent pedagoga do II. úrovně kompetencí. Podmínkou je však také zahájení studia v nadstavbových modulech, které již více zohledňují potřeby cílové skupiny žáků. Níže popisujeme ukázkou modulů, které byly

ověřovány v praxi. Představujeme je jako příklady dobré praxe. Systémově by mělo být zajištěno, aby v rámci celé ČR byly nadstavbové moduly dostupné a rámcově jednotné. Uchazeči s dokončeným středoškolským vzděláním zakončeným státní maturitní zkouškou pedagogického směru jsou automaticky zařazeni do II. úrovně kompetencí, prostřednictvím nadstavbových modulů rozvíjejí své kompetence buď směrem ke zdravotnímu postižení žáků, nebo k problematice sociálního znevýhodnění.

Doplňkové kurzy nabízejí specializační zaměření určené k hlubší profilaci a k rozvoji odborných kompetencí týkající se specifických potřeb žáků a zároveň rozvíjí kompetence III. úrovně asistentů pedagoga.

Pro poskytovatele doplňkových kurzů by bylo vhodné vycházet z Návrhu metodického vedení asistentů pedagoga, který uvažuje o využití deklarovaného odborného potenciálu Národního institutu dalšího vzdělávání (dále NIDV). Organizace se prezentuje širokou a komplexní nabídkou vzdělávacích služeb, konzultační, metodickou a odbornou podporou. Nespornou výhodou by mělo být odborné zázemí a znalost problematiky školství, stejně jako rozsáhlá síť odborných spolupracovníků a expertů a především celostátní působnost, materiální a technické zázemí včetně infrastruktury ve všech krajích ČR. Především provázanost s odborníky z vysokých škol, s asociacemi a jinými vzdělávacími organizacemi či institucemi v oblasti formálního a neformálního vzdělávání je velkým přínosem, neboť právě ty by měly být garanty aktuálnosti a kvality nabízených témat pro asistenty pedagoga. Pro NIDV by mohla být klíčová spolupráce s ostatními poskytovateli doplňkových kurzů, jakými jsou například některé neziskové organizace nebo vysoké školy. Velký potenciál je ve znalosti prostředí, mnohem užším spojení s terénem a potřebami klientů.

V následujících podkapitole budou nejprve rámcově popsány obsahy a systém organizace vzdělávacích programů, modulů a kurzů. Na tuto podkapitolu naváže podrobný popis a struktura jednotlivých navrhovaných kurzů.

Schéma 3: Systém vzdělávání asistentů pedagoga v kontextu dosaženého vzdělání a úrovni kompetencí

S MATURITOU PEDAGOGICKÉHO SMĚRU			Doplňkové kurzy	III. úroveň Dostupné automaticky všem uchazečům II. úrovně po absolvování nadvstavbových modulů
S MATURITOU BEZ PEDAGOGICKÉHO SMĚRU		Nadvstavbové moduly		II. úroveň nadvstavbové moduly jsou dostupné všem uchazečům se SŠ vzděláním pedag. směru nebo uchazečům se SŠ vzděláním a s absolvovaným základním kurzem
BEZ MATURITY	Základní kvalifikační kurz (+ možnost absolvování doplňkových kurzů*)			I. úroveň nulová prostupnost do vyšších úrovní pro uchazeče bez maturity (současný stav)
	I. úroveň kompetencí	II. úroveň kompetencí	III. úroveň kompetencí	

* Absolvování doplňkových kurzů v úrovni I. je možné, ale samo neopravňuje absolventa k výkonu odborné pedagogické praxe ve vyšší úrovni (II. a III.) z důvodu nedostatečné minimální požadované kvalifikace (tj. vzdělání ukončeného maturitou).

4.1.1 Rámcové obsahové a organizační nastavení základní kvalifikační úrovně pro asistenty pedagoga (I. úroveň kompetencí AP)

Ještě než se začneme zabývat obsahovými a organizačními záležitostmi, je třeba také stanovit požadavky na uchazeče kvalifikačního kurzu. Cílem je zajistit kvalitu a prestiž povolání asistenta pedagoga mimo jiné také tím, že přiznáme určité předpoklady pro výkon dané profese pedagogického pracovníka. Považujeme proto za důležité stanovit základní dovednosti, které by měl uchazeč zvládat.

Předpoklady pro absolvování kurzu:

V případě asistenta pedagoga, jakožto profesionála pracujícího s diverzitou ve stále rozvíjející se moderní společnosti není možné přehlížet také dovednosti, bez kterých se dnešní člověk a navíc ten, který vzdělává budoucí generaci, již neobejde:

- základní počítačová gramotnost (používání e-mailu, možnosti ukládání souborů, vyhledávání informací na internetu, práce s prohlížečem, atd.);

- zájem o vzdělávání, pozitivní vztah k dětem, schopnost sebereflexe a rozvinuté osobnostně-sociální kompetence (motivační dopis, osobní pohovor);
- znalost Standardu práce AP.

Obsahová náplň kvalifikačního programu:

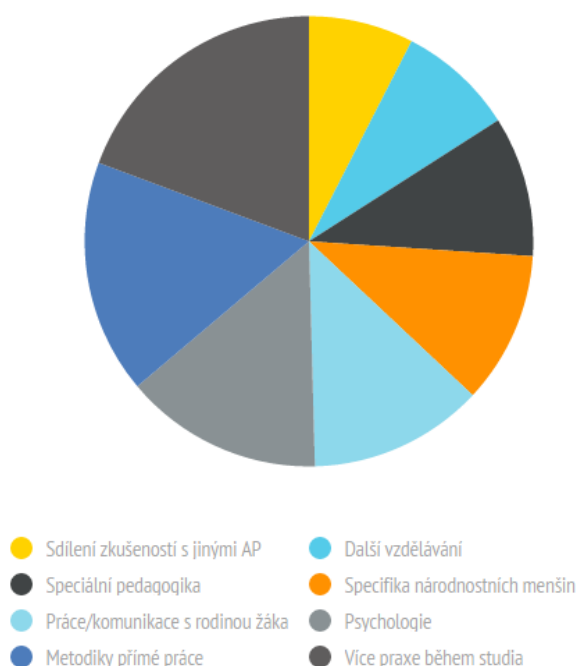
Při určení hlavních témat obsahové náplně kvalifikačního kurzu vycházíme z šetření, kde asistenti odpovídali na otázku, které kompetence považují za nejdůležitější pro výkon své profese. Tyto výstupy byly zohledněny jak při formulování kompetencí do Standardu, tak také při návrhu obsahového rámce systému vzdělávání.

Obsahové aspekty základního kvalifikačního studia proto staví na rozvoji základních kompetencí, kterými by měli být vybaveni všichni asistenti pedagoga, nehledě na cílovou skupinu žáků. Vzhledem k tomu, že uvažujeme o asistentovi pedagoga jako o tzv. „třídním asistentovi“ k učiteli, který se bude pohybovat ve třídách s dětmi s různou mírou podpůrných opatření, není kurz postaven prioritně jen na problematice vzdělávání žáků se zdravotním postižením/znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. (Takový přístup nepovažujeme vzhledem k hlavnímu poslání kvalifikačního kurzu, jakožto všeobecné, základní a nezbytné minimální vybavy pro výkon profese AP na úrovni I., za správný a efektivní.) Zaměřili jsme se na vydefinování takových tematických oblastí, které jsou obecné, ale zároveň reagují na potřeby a hodnocení od samotných asistentů pedagoga. Kromě obsahu jsou také navrženy doporučené formy a metody výuky kurzů, včetně určení kvalit lektora.

Základní kvalifikační kurz by měl asistentům pedagoga nabídnout přehled o jejich pracovní pozici (legislativní rámec a pracovní náplň, kompetence, role) v kontextu inkluzivního vzdělávání, o jejich profesním profilu a možnostech profesního rozvoje a osobnostního růstu. Dále by měl rozvíjet komunikační schopnosti asistentů pedagoga s různými cílovými skupinami (žáci, rodiče žáků, učitel, spolupracující instituce, atd.) a seznámit asistenty s projevy dětí s různou mírou potřeby podpůrných opatření. V neposlední řadě kurz poskytne penzum základních znalostí z oblasti vývojové psychologie a obecné a speciální pedagogiky.

Základní témata by měla podle *Analýzy systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) vycházet z oblastí: pedagogika, psychologie, speciální pedagogika, práce s diverzitou a komunikace (viz graf č. 2).

Graf 2: Co by mělo být podle AP součástí profesní přípravy

Rozvoj komunikačních dovedností

Jedná se o rozvoj a nácvik komunikačních dovedností ve vztahu k učiteli, při navazování kontaktu a dalšími aktéry vzdělávání. Jde zejména o přímou práci se žáky ve třídě v průběhu vyučování a o spolupráci s rodinou žáka. Schopnost efektivní komunikace byla asistenty pedagoga označena jako jedna z nejdůležitějších kompetencí pro jejich práci. Zároveň ji většina asistentů pedagoga uváděla jako jednu ze svých nejdůležitějších potřeb.

Praktická příprava, práce s kazuistikami

Jsme si vědomi širší problematiky, se kterou se musí budoucí asistenti pedagoga seznámit, a proto není možné předávat posluchačům ve vzdělávacích kurzech univerzální návody. Přípravu budoucích asistentů pedagoga, kteří mohou mít různou zkušenost s vlastním vzděláváním a také s pedagogickým prostředím, je důležité postavit na praktickém vyložení látky, prostřednictvím modelových příkladů, kazuistik, apod. Sami asistenti opakovaně zdůrazňují možnost seznámit se s praktickými příklady, ukázkami a nácviky. Většina asistentů vidí přínos také v zařazení průřezu teoretických znalostí a v přípravě na spolupráci s učitelem.

Znalost specifických projevů žáků a jejich dopadů při vzdělávání

Při práci s diverzitou je pro porozumění projevů jednotlivých žáků vzhledem k různým věkovým skupinám a specifickým potřebám získat základní znalosti z oblasti obecné pedagogiky, vývojové psychologie a speciální pedagogiky. Část kurzu by měla být věnována modelovým situacím při interakci s dítětem.

Povědomí o legislativním rámci a pracovní náplni asistenta pedagoga

Z šetření *Analýzy systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) vyplynulo, že v rámci základního kvalifikačního kurzu je důležité posílit informace o pracovně právních podmínkách výkonu své profese (např. náplň práce, práva a povinnosti AP), které budou doplněny o konkrétní situace ve škole.

Osobnostní rozvoj asistentů pedagoga

Práce asistenta pedagoga je velmi náročná a je třeba o ní uvažovat jako o pomáhající profesi. Tato skutečnost vyžaduje zohlednit psychologické a sociální aspekty výkonu práce asistentů pedagoga již v samotné přípravě. Z tohoto důvodu je vhodný důraz na emočně sociální rozvoj, schopnost sebereflexe a prevenci syndromu vyhoření.

Formy a organizace kvalifikačního vzdělávacího programu

Teoretické předměty formou e-learningu

Pro posluchače, kteří nemají žádný teoretický základ z oblasti pedagogiky a psychologie a současně jsou to mnohdy lidé s nižším dosaženým stupněm formálního vzdělání, může být čistě teoretická forma výuky zcela neuchopitelná a nepřenositelná. Jako určitou alternativou k některým částem teorie/prezenčním setkáním se jeví e-learning. Zvláště pro počítačově gramotnější anebo zkušenější uchazeče.

Prezenční setkání ve všední den, osobní setkání s experty

Co se organizačních nároků týče, dle výsledků *Analýzy systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) proběhne ideální kurz pro asistenty pedagoga ve všední den formou přednášek a seminářů doplněnými možnostmi setkávání a diskusí s kolegy a konzultacemi s odborníky.

Pedagogická praxe jako součást kvalifikačního studia

Vzhledem k všeobecnému zaměření kvalifikačního studia by měla odborná praxe nabídnout přehled o možnostech uplatnění a také pomoci budoucím asistentům pomoci zaměřit své případné nadstavbové vzdělávání. Jako ideální se jeví kombinace praxe v základní škole, která respektuje diverzitu a uplatňuje principy inkluzivního vzdělávání. V současné době, kdy složení tříd je velmi pestré, je důležité připravit asistenty na realitu všedního dne ve školách hlavního proudu, kam jich zřejmě většina bude směřovat. Zároveň je jistě zajímavé mít možnost vidět pracovat učitele ve školách speciálních, včetně jejich asistentů pedagoga.

Lektor – odborník z praxe

Osobnost lektora je klíčová, zcela jednoznačně se osvědčují odborníci z praxe, kteří dokáží vlastní zkušenosti předávat a prostřednictvím praktických příkladů osvětlovat implicitně i teorii.

Organizační náležitosti pro zajištění odborné praxe, propojení s modelem metodického vedení asistentů v kraji (regionu)

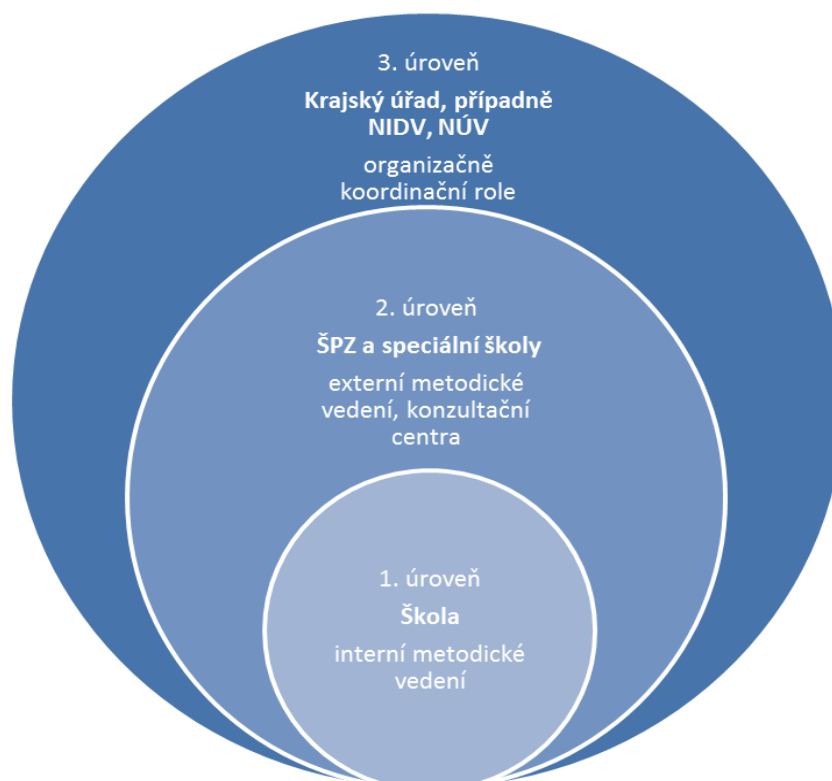
Ve snaze podporovat myšlenky inkluzivního vzdělávání, považujeme za důležité předkládat příklady dobré praxe především v prostředí škol hlavního proudu, přestože si uvědomujeme, že v současné době není většina základních škol na práci s diverzitou dostatečně připravena a nalézt takové školy není snadné. V tomto ohledu by bylo možné

navázat na *Návrh modelu metodického vedení asistentů pedagoga v České republice* (Kolektiv autorů, 2015b). Systém metodické podpory, který by měl být nabízen asistentům pedagoga již vykonávajícím svou profesi, by bylo možné využít i pro asistenty budoucí, během jejich odborné praxe.

Návrh metodického vedení uvažuje o nové a podstatné roli ŠPZ prostřednictvím svého metodika jako ústředního článku sítě kontaktů asistentů pedagoga a ve vytváření platformy pro pravidelná setkávání (viz schéma č. 4). Zároveň také jeho prostřednictvím dochází k propojení základních škol mezi sebou nebo nově k propojení běžných škol se speciálními školami. Role metodika ŠPZ je důležitá především v otázkách efektivního síťování nejen asistentů pedagoga, ale také škol v regionu. Metodik ŠPZ je v kontaktu se zástupci škol v otázkách metodické podpory asistentů a pedagogů a dokáže propojit asistenta s vhodnou školou, dále nabízí možnost vidět přímo v praxi konkrétní postupy. Jinými slovy prostřednictvím metodiků ze ŠPZ by mohla být asistentovi doporučena vhodná pracoviště pro výkon praxe. Zároveň metodici na úrovni škol mohou být těmi, kdo se budou asistentům na praxi věnovat a metodicky je společně s učiteli vést.

Detaily návrhu modelu metodického vedení asistentů pedagoga včetně vymezení rolí klíčových aktérů na jednotlivých úrovních jsou součástí Analýzy pilotního ověření metodického vedení.

Schéma 4: Tři úrovně metodického vedení asistentů pedagoga

Doporučení k diferenciované praxi asistentů pedagoga

Při realizaci odborné praxe je vhodné brát ohled na pracovní zkušenosti samotných asistentů pedagoga. Rozdíl by měl být především v povaze povinné praxe: asistenti, kteří s dětmi nikdy nepracovali, by měli mít příležitost si práci vyzkoušet pod dohledem zkušeného asistenta alespoň ve dvou různých zařízeních (běžná škola, speciální škola, škola ve vyloučené lokalitě apod.) a to po dostatečně dlouhou dobu (celkem minimálně 40 hodin). Zároveň je však důležité umět vyhodnotit efektivitu praxí pro ty asistenty, kteří již zkušenosti mají a ve školách působí. Těm je třeba nabídnout takové příležitosti, které asistenty profesně posunou a obohatí. Pro uchazeče, kteří již pracují ve školství a kurzem si pouze dokončují povinné vzdělání, se zdá být prospěšná „stáž“ či „výměnný pobyt“ s asistenty na jiných školách. Taková forma praxe umožní porovnat různé podmínky a přístupy a poskytne asistentům pedagoga podněty pro zlepšení, ale i pro sdílení vlastní dobré praxe. Je samozřejmé, že praxe by měla být formálně řízená, s jasně stanovenými cíli a na závěr reflektovaná. Pro poskytovatele kvalifikačního kurzu je zásadní spolupráce s metodiky v regionu nebo případně s vysokými školami, pakliže není poskytovatelem kurzu přímo vysoká škola.

Příprava a další vzdělávání obecně by podle asistentů měly mít spíše zážitkovou, praktickou formu a významné místo by v něm mělo mít sdílení dobré praxe od zkušených asistentů pedagoga s dlouholetou praxí. Společné setkávání asistentů navzájem a s dalšími odborníky a sdílení zkušeností a informací s možností diskuse a konzultace považují dotázaní asistenti za nejdůležitější podporu pro (přípravu na) výkon své práce.

4.1.2 Rámcové obsahové a organizační nastavení nadstavbového modulu vzdělávání pro asistenty pedagoga (II. úroveň kompetencí AP)

Po absolvování kvalifikačního vzdělávacího programu a absolvování odborné praxe mají asistenti pedagoga možnost zvolit si svou profilaci směrem k oblasti zdravotního postižení a znevýhodnění nebo k oblasti sociálního znevýhodnění. Přestože se v jedné třídě vzdělávají obě cílové skupiny žáků a asistent bude v kontaktu s oběma najednou, je důležité nabídnout asistentům v rámci rozšiřujícího vzdělávání větší vhled do vzdělávání žáků s různou mírou a typem potřeb podpůrných opatření.

I když uvažujeme o asistentovi pedagoga jako o podpůrném pracovníkovi pro učitele ve třídě, je zřejmé, že někteří žáci budou potřebovat asistentovu podporu mnohem intenzivněji a častěji než jiné, zvláště jde-li o různá zdravotní omezení či znevýhodnění. Z tohoto důvodu se nadstavbové moduly drží zaběhlého dělení témat modulů na zdravotní a sociální problematiku. Jejich absolvováním získají asistenti pedagoga hlubší vhled do dané oblasti a mohou se tak specializovat nebo rozšiřovat svůj profesní záběr a zkušenosti s různými dětmi.

V projektu byly realizovány a pověřovány tyto moduly:

- Modul zaměřený na děti a žáky s mentálním postižením, poruchami autistického spektra, duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí.

- Modul zaměřený na děti a žáky se senzorickým a somatickým postižením či znevýhodněním.
- Modul pro oblast sociálního znevýhodnění.

Detailnější přehled o jednotlivých modulech naleznete v kapitole 4.3 a 4.4.

4.1.3 Rámcové obsahové a organizační nastavení doplňkových kurzů vzdělávání pro asistenty pedagoga (III. úroveň kompetencí AP)

Doplňkové kurzy reagují na aktuální poptávku pedagogického terénu. Je samozřejmé, že témata by měla být revidována, aby odpovídala na skutečné potřeby asistentů pedagoga v souvislosti s měnící se realitou školního prostředí.

Témata kurzů v námi navrhovaném systému vzdělávání z velké části korespondují s nejčastěji řešenými tématy v rámci ověřování sítě metodického vedení. Z šetření (Valentová a kol., 2015) vyplynulo, že mezi nejčastěji řešenými tématy se převážně objevují **otázky spojené s nastavenými systémovými podmínkami zřizování a fungování pozice AP na školách**. Pracovně právní podmínky jsou dlouhodobě neutěšené, především nejasný obsah práce a kompetence AP, nedostatečné finanční ohodnocení, sezónnost práce a z ní plynoucí nejistota. S nejasně vymezenými kompetencemi a náplní práce asistentů pedagoga se pojí také témata zneužívání práce asistentů vedením školy a učitelem. Na tuto potřebu reaguje vzdělávací kurz *Právní, procesní a organizační aspekty inkluzivního vzdělávání* (viz podkapitolu 4.5.4)

Společným jmenovatelem druhé skupiny nejčastěji zmiňovaných témat je chybějící spolupráce, respektive **nefungující vztahy klíčových aktérů vzdělávání** související s jasně definovanými kompetencemi, tj. vztahy s rodiči, učiteli a asistenty pedagoga a vedením školy. Nad nespoluprací s učiteli a vedením školy stojí téma nespolupracující rodič, které je poněkud odlišné v tom, že na rozdíl od pedagogů, kteří jsou v roli profesionálů, jsou rodiče spíše klienty školy a jako s takovými by s nimi mělo být nakládáno. Je evidentní, že umění dorozumět se s rodiči, vybudovat důvěru a přivést rodiče k větší spolupráci se školou je aktuální a důležité téma. Tato témata řeší vzdělávací kurz *Spolupráce asistenta pedagoga s klíčovými aktéry ve vzdělávání* (viz podkapitolu 4.5.2).

Narušená role mezi asistenty pedagoga a jejich žákem je také téma, které souvisí se schopností udržet profesní hranice, při práci s dětmi mohou vznikat velmi těsné citové vazby a jejich zvládání není vždy snadné. Podporu v těchto otázkách nabízí vzdělávací kurz *Osobnostní a profesní rozvoj asistenta pedagoga* (viz podkapitolu 4.5.5).

Dalším velmi často řešeným problémem metodiků s asistenty pedagoga byl **přístup k informacím a k metodickým a dalším zdrojům podpory**, jakou jsou například pomůcky, na jejichž absenci asistenti také často poukazují. Byl vytvořen kurz *Didaktické pomůcky a pracovní texty* (viz podkapitolu 4.5.3).

Poslední skupinu témat, která byla řešena v rámci metodického vedení, spojují profesní schopnosti pedagogů umět **přizpůsobit učivo možnostem žáků s různými vzdělávacími potřebami** a se schopností řešit **náročné výchovné situace s žáky**. Tuto neméně důležitou poptávku řeší kurzy *Problémové chování žáků v kontextu vztahů ve škole* (viz podkapitolu 4.5.1), *Asistent pedagoga a žáci z prostředí ovlivněného*

romštinou a Asistent pedagoga a žáci s odlišným mateřským jazykem (podkapitoly 4.6.1 a 4.6.2).

4.2 Vzdělávací program Asistent pedagoga – kvalifikační studium

Tato kapitola vymezuje obsahovou náplň vzdělávacího programu, který představuje základní kvalifikační studium. Na základní vzdělávací program navazují nadstavbové vzdělávací moduly (detailně v kapitole 4.3 a 4.4) a doplňkové kurzy (detailně v kapitole 4.5 a 4.6).

4.2.1 Obsah kvalifikačního kurzu

Základní obecný kurz je určený jako I. část kvalifikačního kurzu pro asistenty pedagoga. Tento kurz byl měl asistentům pedagoga nabídnout zpřístupnění témat z oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky, vývojové psychologie a didaktiky (viz tabulka č. 4). Zároveň se však kurz věnuje i průřezovým tématům, které asistent pedagoga využítuje při práci s celou třídou nebo pro sebezrovoj: krizové scénáře, osobní a sociální výchova, profesní profil a možnosti jeho rozvoje a osobního růstu nebo rozvoj komunikačních schopností s jednotlivými aktéry vzdělávání.

Tabulka 4: Obsah kvalifikačního kurzu asistenta pedagoga

Obsah kvalifikačního kurzu		Forma
Základní principy inkluzivního vzdělávání. Podpůrná opatření pro žáky s potřebou podpory 1. stupně. Práce s odlišností: Heterogenita – přínosy odlišnosti pro celou třídu (Základní techniky cíleného pozorování zaměřeného na potřeby žáka a základní techniky pedagogické diagnostiky.)	15 hodin	Část formou e-learningu, část na prezenčním setkání
Základní speciálně pedagogické pojmy. Specifické projevy žáků ve 2. až 5. stupni podpory. Podpůrná opatření pro žáky s potřebou podpory 2. až 5. stupně.	15 hodin	Část formou e-learningu, část na prezenčním setkání
Základy vývojové psychologie	10 hodin	Část formou e-learningu, část na prezenčním setkání
Základní orientace ve struktuře vzdělávacích programů. Alternativní programy. Individuální práce. Práce s IVP.	10 hodin	Část formou e-learningu, část na prezenčním setkání
Krizové scénáře: Rozvoj kompetencí pro zvládání náročných výchovných či přímo krizových situací	5 hodin	Část formou e-learningu, část na prezenčním setkání, formou práce s kazuistikami
Psychohygienu učení a podpora	5 hodin	Část formou e-learningu, část

kooperace mezi žáky, rozvoj sociálního klimatu školní třídy a spolupráce s učitelem. Úvod do systému hodnocení žákovské práce a chování žáka.		na prezenčním setkání
Legislativní rámec a pracovní náplň AP	5 hodin	lze e-learningem
Profesní profil AP a možnosti jeho rozvoje a osobnostního růstu	5 hodin	lze e-learningem
Rozvoj komunikačních schopností AP s různými cílovými skupinami (žáci, rodiče žáků, učitel, spolupracující instituce)	10 hodin	prezenční setkání
Odborná praxe	40 hodin	
Celkem		120 hodin

4.2.2 Struktura kvalifikačního kurzu

Program asistenta pedagoga byl sestaven podle standardu pro udělování akreditací DVPP č.j. 26 451/2005-25, 30 908/2005-25, 10 405/2008-6/IPPP a podle § 20 odst. zákona č. 563/2004 Sb. a § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

Kvalifikační studium realizované v rámci DVPP je určeno pracovníkům, kteří vykonávají nebo mají zájem vykonávat funkci asistenta pedagoga a mají úspěšně ukončené základní vzdělání. Vzdělávací program je zaměřen na získání vědomostí a dovedností, které umožní výkon profese asistenta pedagoga podle §16, odstavec 4, zákona č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Kritéria výběru účastníků se řídí zákonem č. 563/2004 Sb., § 20.

Časový plán studia

Celkově vzdělávací program zahrnuje minimálně **120 hodin výuky, 80 hodin přímé výuky (přednášky a semináře), 40 hodin pedagogické praxe** ve škole, školských zařízeních a spolupracujících institucích.

Průběžné hodnocení a ukončení studia

Po absolvování teoretické (80 hodin) části vzdělávání ověření vědomostí formou testové zkoušky; po absolvování praxí (40 hodin) obhájení závěrečné práce.

Základní kompetence dosažené vzděláváním

- Orientace v roli asistenta pedagoga (odborný, sociální a pracovně-právní profil).
- Orientace v systému a organizaci školy.
- Orientace ve školských právních předpisech a vnitřních předpisech školy.
- Schopnost spolupracovat s učitelem při výchovně vzdělávací práci ve třídě a podpora žáků při zvládání požadavků školy.

- Schopnost orientace v obecných zásadách pedagogické práce (příprava na výuku, podpora v průběhu vyučování, orientace v systému hodnocení žáka, pobyt dítěte ve škole) a v základních pedagogických pojmech.
- Orientace v systému spolupracujících institucí (školství, poradenství, sociální a zdravotní péče, zařízení ústavní výchovy, policie, významné nestátní neziskové organizace atd.).
- Schopnost reagovat na běžné vzdělávací a výchovné problémy.
- Schopnost cíleného pozorování zaměřeného na potřeby žáka.
- Schopnost k smířčímu dojednávání v případě konfliktů a nedorozumění mezi školou, dítětem, rodinou, případně a dalšími institucemi.
- Schopnost pedagogicky pracovat s dětmi ze sociokulturně znevýhodněného prostředí v podmínkách školy.
- Schopnost pedagogicky pracovat s dětmi se zdravotním postižením.
- Schopnost spolupracovat s ostatními pedagogickými pracovníky v souladu s podmínkami školní práce.

Závěrečné zkoušky

Závěrečné zkoušky absolvují účastníci z těchto oblastí:

- Podpora žáka
- Speciální pedagogika
- Základy didaktiky a výchovné činnosti

Součástí závěrečné zkoušky je i obhajoba závěrečné práce.

Úspěšní účastníci získali osvědčení o absolvování studia podle § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů. Studium bylo akreditováno pod číslem 10710/2014-1-399.

4.3 Nadstavbové vzdělávací moduly DVPP pro oblast zdravotního postižení a znevýhodnění

Nadstavbové vzdělávací moduly představují rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikují asistenty pedagoga pro výkon této profese. Navazují na základní vzdělávací program, který představuje základní kvalifikační studium (viz kapitolu 4.2) a jsou jedním z nutných předpokladů pro zařazení asistenta pedagoga do vyšší úrovně, tj. i vyšší platové třídy. Na nadstavbové vzdělávací moduly navazují doplňkové kurzy (detailně v kapitole 4.5 a 4.6).

V rámci projektu SPIV byly vytvořeny tyto moduly:

- 50hodinový Modul zaměřený na děti a žáky s mentálním postižením, poruchami autistického spektra, duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí
- 50hodinový Modul zaměřený na děti a žáky se senzorickým a somatickým postižením či znevýhodněním

4.3.1 Modul zaměřený na děti a žáky s mentálním postižením, poruchami autistického spektra, duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí

Rozsah modulu

Celý 50-hodinový modul je členěn do 3 bloků, jehož rozsah je tvořen 24 hodinami prezenční výuky a 26 hodinami e-learningu:

- 1) blok: **Specifika komunikace asistenta pedagoga se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami** se zaměřením na mentální postižení, poruchy autistického spektra, duševní onemocnění a oslabení kognitivních funkcí (8 hodin úvodní prezenční výuky a 13 hodin e-learningu);
- 2) blok: **Prevence a zvládání problémového chování u dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami**, především u dětí a žáků s mentálním postižením, s poruchou autistického spektra, duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí (8 hodin úvodní prezenční výuky a 13 hodin e-learningu);
- 3) blok: **Asistent pedagoga a řešení vzdělávacích potřeb žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** se zaměřením na výše uvedené kategorie dětí a žáků (kazuistický seminář) (8 hodin závěrečné prezenční výuky).

Cíl modulu:

- rozvoj komunikačních dovedností frekventantů se zaměřením na specifika u žáků s mentálním postižením, s poruchou autistického spektra, s duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí;
- připravit frekventanty na zvládání problémového chování u dětí a žáků s mentálním postižením, s poruchou autistického spektra, s duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí a jeho prevenci;
- inspirovat frekventanty k hledání možností řešení konkrétních situací v prostředí inkluzivního vzdělávání (nových strategií a přístupů) a hledání paralel s podobnými případy ze své praxe;
- eliminovat obavy z důvodu neznalosti praktických situací v prostředí inkluzivního vzdělávání prostřednictvím sdílení názorů, či různých úhlů pohledů.

Cílová skupina:

Modul je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga).

Organizace výuky:

V modulu je kombinována prezenční výuka s e-learningem.

Formy práce:

Mezi základní formy práce patří přednáška, powerpointová prezentace, diskuse, práce ve skupinách a samostatná práce prostřednictvím e-learningu. Prezenční výuka je věnována nácviku konkrétních dovedností, přičemž je důraz kladen na komunikační

dovednosti a zvládání problémového chování. Prostřednictvím e-learningu mají účastníci k dispozici výukové texty doplněné o praktické ukázky, případové studie, obrázky, pracovní listy s průběžnými úkoly, kterých cílem je ověření nabytých dovedností a vědomostí.

Obsah modulu:

Na obsahu výukových bloků se podíleli odborníci z praxe, kteří mají dlouholetou zkušenost s prací s jedinci s uvedenými kategoriemi ZP či ZZN. V tabulce č. 5 je uveden obsah jednotlivých bloků daného modulu.

Tabulka 5: Obsah bloků výukového modulu zaměřeného na žáky s mentálním postižením, s PAS, s duševním onemocněním a s oslabením kognitivních funkcí

NÁZEV VÝUKOVÉHO BLOKU	OBSAH VÝUKOVÉHO BLOKU
Specifika komunikace asistenta pedagoga se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na mentální postižení, poruchy autistického spektra, duševní onemocnění a oslabení kognitivních funkcí)	Principy úspěšné komunikace. Význam kvality odpovědi v interakci. Význam pojmenování, opakování a příjmu v interakci. Neutrální popis – význam, možnosti využití. Analýza interakčních prvků a vzorců. Metody podpory úspěšné komunikace. Metody augmentativní a alternativní komunikace, pomůcky. Využití videa při nácviku komunikačních dovedností. Shody a odlišnosti ve specifikách komunikace s žáky s mentálním postižením a s žáky s PAS. Pravidla pro tvorbu snadno srozumitelných informací. Omezení využití podpůrných metod komunikace z důvodu specifik zdravotního postižení. Videoprojekce + rozbor videoukázek (případové studie).
Prevence a zvládání problémového chování u dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na mentální postižení, poruchy autistického spektra, duševní onemocnění a oslabení kognitivních funkcí)	Výchova a vzdělávací intervence jako zdroj možných problémů v chování – úvod do problematiky, komunikační nedorozumění. Popis náročného chování (definice, kritéria, kategorie, věk, přidružené poruchy) – seznámení s definicí, kritérii a kategoriemi náročného chování, vliv věku a přidružených poruch na obraz náročného chování dětí a žáků se SVP. Strategie modifikace chování – obecně platný algoritmus postupu při řešení náročného chování dětí a žáků se SVP. Zohlednění všech aspektů majících vliv na náročné chování dětí a žáků se SVP (stanovení hierarchie náročného chování, anamnestická data, zdravotní rizika, prognóza modifikace). Dokumentace náročného chování, evaluace a intervence – realizace funkční analýzy chování. Proaktivní strategie – preventivní postupy s dlouhodobým efektem. Reaktivní strategie – možné postupy eliminace náročného

	chování, právní aspekty. Funkční analýza chování s ohledem na různý věk a přidružená postižení. Modelové kasuistiky.
Asistent pedagoga a řešení vzdělávacích potřeb žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na mentální postižení, poruchy autistického spektra, duševní onemocnění a oslabení kognitivních funkcí)	Didaktické zásady v práci asistenta pedagoga (příklady z praxe). Didaktické metody v práci asistenta pedagoga – motivační, explorační metody, fixační (příklady z praxe). Vyučovací formy (příklady z praxe). Struktura IVP. Osobnost asistenta pedagoga. Předpoklady pro úspěšnou činnost asistenta pedagoga. Individuální integrace žáka – s asistentem pedagoga ve třídě. Skupinová integrace s asistentem pedagoga ve třídě. Asistent pedagoga ve třídě samostatně zřízené pro žáky s těžkým zdravotním postižením. Kazuistiky (inkluzivní vzdělávání – žák se SVP ve třídě, skupina žáků se SVP ve škole, vzdělávání žáků s těžkým zdravotním postižením).

Podmínky k úspěšnému zakončení modulu:

- Aktivní zapojení v průběhu všech výukových bloků.

Lektorské osazení modulu:

Výukové bloky jsou vedeny lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie.

Evaluace modulu:

Modul zaměřený na děti a žáky s mentálním postižením, poruchami autistického spektra, duševním onemocněním a oslabením kognitivních funkcí byl v průběhu realizace projektu realizován jedenkrát, přičemž bylo proškolen 24 účastníků. Možnost evaluace využilo 21 účastníků, což byla až 87,5 %-ní úspěšnost. Nejprínosnějším tématem dle názorů účastníků byla prevence a zvládání problémového chování u dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a specifika komunikace AP se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, především s osobami s mentálním postižením a poruchou autistického spektra (PAS). Vysoce pozitivně byly vnímány praktické videoukázky jednání se žáky s PAS.

4.3.2 Modul zaměřený na děti a žáky se senzoryckým a somatickým postižením či znevýhodněním

Rozsah modulu:

Celý 50-hodinový modul je členěn do 3 bloků, kterých rozsah celkově je 24 hodin prezenční výuky a 26 hodin e-learningu:

- 1) blok: **Specifika komunikace asistenta pedagoga se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami** se zaměřením na senzorycké a somatické postižení a znevýhodnění (8 hodin úvodní prezenční výuky a 13 hodin e-learningu);
- 2) blok: **Asistent pedagoga a využití kompenzačních pomůcek u dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** především u dětí a žáků se senzoryckým a somatickým postižením a znevýhodněním (8 hodin úvodní prezenční výuky a 13 hodin e-learningu);
- 3) blok: **Asistent pedagoga a řešení vzdělávacích potřeb žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** se zaměřením na výše uvedené kategorie dětí a žáků (kazuistický seminář) (8 hodin závěrečné prezenční výuky).

Cíl modulu:

- seznámit účastníky se specifiky komunikace s dětmi a žáky se zrakovým, sluchovým či somatickým postižením a zvýšit jejich kompetence v této oblasti;
- zvýšit povědomí účastníků o možnostech využití kompenzačních pomůcek při vzdělávání dětí a žáků se zrakovým, sluchovým či somatickým postižením;
- zprostředkovat účastníkům náhled na spolupráci asistenta pedagoga a žáka s výše uvedenými skupinami dětí a žáků a řešení konkrétních situací, a to prostřednictvím analýzy případových studií z praxe samotných účastníků.

Cílová skupina:

Modul je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga).

Organizace modulu:

V modulu je kombinována prezenční výuka s e-learningem.

Formy práce:

Mezi základní formy práce patří přednáška, powerpointová prezentace, diskuse, práce ve skupinách a samostatná práce prostřednictvím e-learningu. Prezenční výuka je věnována nácviku konkrétních dovedností, přičemž je důraz kladen na komunikační dovednosti a zvládání problémového chování. Prostřednictvím e-learningu mají účastníci k dispozici výukové texty doplněné o praktické ukázky, případové studie, obrázky, pracovní listy s průběžnými úkoly, kterých cílem je ověření nabytých dovedností a vědomostí.

Obsah modulu:

Na obsahu výukových bloků se podíleli odborníci z praxe, kteří mají dlouholetou zkušenost s prací s jedinci s uvedenými kategoriemi ZP či ZZN. V tabulce č. 6 je uveden obsah jednotlivých bloků daného modulu.

Tabulka 6: Obsah bloků výukového modulu zaměřeného na žáky se senzorickým a somatickým postižením nebo znevýhodněním

NÁZEV VÝUKOVÉHO BLOKU	OBSAH VÝUKOVÉHO BLOKU
Specifika komunikace asistenta pedagoga se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na senzorické a somatické postižení a znevýhodnění)	Komunikace – úvodní informace. Specifika komunikace s dítětem či žákem se sluchovým postižením – audio-orální a vizuálně-motorická komunikace. Rozdíly v komunikaci s různými skupinami žáků se sluchovým postižením. Doporučení pro komunikaci se žákem neslyšícím, nedoslýchavým, ohluchlým a žákem s kochleárním implantátem. Praktické ukázky jednotlivých komunikačních strategií. Specifika komunikace s dítětem či žákem se zrakovým postižením. Určující faktory pro komunikaci se žáky se zrakovým postižením. Principy a zásady pro komunikaci s žáky nevidomými – ústní komunikace jako kompenzační činitel. Doporučení pro kontakt s žákem nevidomým, který má vodícího psa. Specifika komunikace se žáky slabozrakými a žáky se zbytky zraku – zachování očního kontaktu, respekt k interferenci mezi mimikou a obsahem sdělení, deficity v neverbální komunikaci, apod. Specifika komunikace s dítětem či žákem se somatickým postižením či znevýhodněním. Zásady pro kontakt se žáky se somatickým postižením či znevýhodněním. Komunikace a asistence žákům využívajícím ortopedický vozík. Možnosti využití alternativních a augmentativních metod komunikace u žáků se somatickým postižením.
Asistent pedagoga a využití kompenzačních pomůcek u dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na senzorické a somatické postižení a znevýhodnění)	Možnosti využití kompenzačních pomůcek při výuce dětí či žáků se sluchovým postižením. Představení zejména individuálních (okrajově kolektivních) kompenzačních pomůcek. Použití individuálních kompenzačních pomůcek – praktické ukázky. Představení dalších pomůcek využitelných při výuce žáků se

	sluchovým postižením. Možnosti využití kompenzačních pomůcek při výuce dětí či žáků se zrakovým postižením. Využití Pichtova psacího stroje a počítače s braillovým řádkem při výuce žáků nevidomých. Pomůcky využitelné při výuce v jednotlivých školních předmětech (čtecí okénko, podkladové řádky, písanky, ozvučené kalkulačky, měřidla s reliéfními body, modely, reliéfní mapy, zvětšené mapy, apod. – praktické ukázky. Možnosti využití kompenzačních pomůcek při výuce dětí či žáků se somatickým postižením. Pomůcky pro zajištění mobility, pomůcky pro komunikaci (viz AAK), pomůcky pro čtení a psaní, apod. Praktická ukázka manipulace s vozíkem.
Asistent pedagoga a řešení vzdělávacích potřeb žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (se zaměřením na senzorické a somatické postižení a znevýhodnění)	Vzdělávací potřeby žáků se sluchovým, zrakovým a somatickým postižením. Vyhodnocování informací ze zpráv z vyšetření v poradenských zařízeních. Kompetence asistenta pedagoga. Spolupráce asistenta pedagoga s třídním učitelem a dalšími učiteli integrovaného žáka se SVP. Komunikace a spolupráce asistenta pedagoga s rodiči integrovaného žáka se SVP. Individuální vzdělávací plán. Podíl asistenta pedagoga na tvorbě, plnění a vyhodnocování IVP. Kazuistika – význam a využití kazuistiky v pedagogické praxi. Struktura kazuistiky, ukázky jednotlivých položek kazuistiky. Rozbor konkrétních kazuistik připravených účastníky modulu.

Podmínky k úspěšnému zakončení modulu:

Podmínkou k úspěšnému zakončení modulu je vypracování, prezentace a rozbor kazuistik a aktivní účast na prezenční výuce.

Lektorské osazení modulu:

Výukové bloky jsou vedeny lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie.

Evaluace modulu:

Modul zaměřený na děti a žáky se senzorickým a somatickým postižením či znevýhodněním byl, i navzdory nízkému počtu účastníků (5), realizován jedenkrát. Zpětnou vazbu prostřednictvím evaluace vyplnili 3 účastníci, co byla šedesátiprocentní úspěšnost. Nejpozitivněji byl hodnocen rozbor videoukázek práce s jedinci se

sluchovým postižením a praktické ukázky jednotlivých forem alternativní a augmentativní komunikace.

4.4 Nadstavbové moduly DVPP pro oblast sociálního znevýhodnění

Nadstavbový vzdělávací modul představuje rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikuje asistenty pedagoga pro výkon této profese. V kontextu tohoto návrhu organizačního a obsahového rámce vzdělávání asistentů pedagoga je však jedním z nutných předpokladů pro zařazení asistenta pedagoga do vyšší úrovně, tj. i vyšší platové třídy. K nadstavbovým vzdělávacím modulům jsou přirozeně komplementární doplňkové kurzy (více kapitoly 4.5 a 4.6).

V rámci projektu SPIV byl vytvořen 50hodinový modul pro oblast sociálního znevýhodnění.

Cíl modulu:

- Účastníci získají kompetence pro zařazování obsahů, principů a metod práce s dětmi se SZN na základních školách, případně na gymnáziích a středních odborných školách.
- Orientují se v pomůckách potřebných pro nápravy SPU.
- Posílí své kompetence ve zvládání obtížných situací spojených s chováním dětí
- Dokáží reflektovat vlastní práci/činnosti, komunikovat a spolupracovat s pedagogy.
- Sebezkušenostní část umožní pedagogům nacvičit si strategie řešení obtížných situací v práci AP.
- Účastníci budou chápat příčiny a důsledky sociálního znevýhodnění pro vzdělávání dětí.
- Získají přehled o službách souvisejících s prací a péčí o děti (OSPOD, sociální služby obecně, speciálně pedagogické a psychologické apod.).

Cílová skupina:

Asistenti pedagoga z mateřských, základních i středních škol, ale i učitelé a ředitelé škol

Rozsah modulu:

- 50 hodin (3 x 8h prezenční setkání, 26 hodin online výuky)

Organizace:

V kurzu je kombinován moderní systém online výuky skrze inovativní internetový systém v kombinaci s prezenčními setkáními.

Formy práce:

V rámci e-learningu získávají účastníci hlubší povědomí o specifických aspektech práce s dětmi se SZN. Mají k dispozici texty a podpůrné materiály ve formě případových studií

či statistik a ilustračních obrázků. Ke studiu jsou účastníci motivováni skrze průběžné úkoly.

Úkoly mají různý charakter, jsou zde ve formě:

- ověřovacích otázek k tématu
- esejí,
- prezentací,
- komentářů k dané problematice,
- internetové diskuze s odborníkem apod.

Snahou je využít všech možností, jež systém nabízí. Po celou dobu studia je studentům k dispozici lektor, který je se studenty v kontaktu, radí jim, poskytuje zpětnou vazbu a komentuje úkoly.

Prezenční setkání jsou věnována zejména nácviku konkrétních dovedností potřebných pro praxi. Jsou zde prezentovány pedagogické přístupy ke zpracování daných témat v práci AP. Důraz je kladen na reflexi vlastní praxe účastníka, sdílení zkušeností mezi účastníky, nácviky konkrétních dovedností a práci s pomůckami do výuky apod.

Obsah:

Obsah kurzu byl připravován ve spolupráci s odborníky na jednotlivá témata i ve spolupráci s asistenty z praxe a je kombinací tří prezenčních setkání a dvou částí e-learningu (viz tabulku č. 7).

Prezenční setkání je věnováno nácviku konkrétních dovedností potřebných pro praxi. Jsou zde prezentovány pedagogické přístupy ke zpracování daných témat v práci AP. Důraz je kladen na reflexi vlastní praxe účastníka, nácviky konkrétních dovedností a práci s pomůckami do výuky apod.

Tabulka 7: Struktura modulu pro oblast sociálního znevýhodnění

ASISTENT PEDAGOGA PRO DĚTI Z PROSTŘEDÍ SZN (TEMATICKÝ A UČEBNÍ PLÁN)	
Tematický blok / téma	Časová dotace
1. Prezenční setkání: Komunikace, spolupráce s pedagogem, rodiči	8 hodin
<i>1. blok e-learningu</i>	
1.1 Legislativa týkající se AP	2 hodiny
1.2. Sociálně pedagogické minimum, práce se skupinou/ práce se třídou	3 hodiny
1.3. Chování a projevy dětí a SPUCH	2 hodiny
1.4. IVP a praktická aplikace pro AP	2 hodiny
1.5. Obtíže s rozvojem čtení, psaní, matematických kompetencí a jejich nápravy, pomůcky pro rozvoj trivia	3 hodiny

2. Prezenční setkání: Krokování IVP, práce se skupinou, sociometrie a reakce v obtížných situacích při práci s dítětem	8 hodin
<i>2. blok e-learningu</i>	
2.1 Sociálně právní minimum pro AP (OSPOD, PPP, SPC apod.)	2 hodiny
2.2 Sociální zázemí dětí a jeho důsledky ve vzdělávání	2 hodiny
2.3 Spolupráce pedagog a AP, metodika práce AP s dětmi se SZN	2 hodiny
2.4 Zásady spolupráce a komunikace s rodinou a komunitou dítěte	2 hodiny
2.5 Case management – případová práce s rodinou, intervence v rodinném prostředí, spolupráce se sociálními službami apod.	2 hodiny
2.6 Obtížné situace v práci s AP, psychohygienu a seberozvoj	2 hodiny
3. Prezenční setkání: Kazuistický seminář, sdílení zkušeností, evaluace kurzu	8 hodin

Podmínky k úspěšnému zakončení kurzu:

Podmínky k úspěšnému zakončení kurzu je splnění 80 % online a prezenční výuky, konkrétně tedy 82 ze 103 možných bodů:

- Prezenční setkání 16 bodů
- E-learning 1. část 55 bodů (5 lekcí á 5 bodů)
- Prezenční setkání 16 bodů
- E-learning 2. Část 30 bodů (6 lekcí á 5 bodů)
- Prezenční setkání 16 bodů

Lektorské obsazení kurzu:

- Semináře jsou vedeny lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi se SZN, sociální a speciální pedagogiky, školské psychologie.

Evaluace modulu:

V průběhu projektu byl tento modul realizován vzhledem k zájmu celkem třikrát.

První běh modulu s 20 účastníky probíhal 3. 10. – 12. 12. 2014. Účastníci oceňovali vzájemné sdílení zkušeností, živé diskuse z prezenčních setkání, použitelné a inspirující texty, doprovodné materiály a odkazy z e-learningu, ke kterým se chtějí vracet a použít. Na základě zpětných vazeb od účastníků 1. pilotního běhu modulu byla upravena online část studia – byly doplněny některé materiály (např. učitel jako příjemce dávek), ale zejména po technické stránce došlo k řadě úprav tak, aby např. mohli účastníci sami editovat textové materiály – tzn., si v nich podtrhávat, dělat poznámky a měli posléze k dispozici k tisku jak verzi jak od autorů, tak svoji upravenou dle vlastních potřeb. V rámci editace došlo také k zjednodušení vyplňování tzv. průběžných úkolů, jejichž cílem je motivace a podpora účastníků v průběhu studia. Osvědčilo se i namíchané složení skupiny, kdy mezi účastníky nejsou jen samotní asistenti pedagoga, ale i učitelé a jeden ředitel – mají tak možnost vnímat situace ve škole z různých úhlů pohledu.

Druhý běh modulu s 20 účastníky probíhal 16. 1. – 27. 3. 2015. I druhý modul byl velmi kladně hodnocen, pokud jde o prezenční setkání i online část studia. Pokud jde o obsahovou část, zdá se na základě odpovědí účastníků uvedených níže, že se nám podařilo pojmut témata, která jsou pro asistenty pedagoga pracující s dětmi se

sociálním znevýhodněním potřebná. Dle zpětných vazeb od účastníků je patrné, že technické úpravy účastníkům ve 2.běhu modulu výrazně pomohly snížit množství času strávené v e-learningu.

Ze závěrečné externí evaluace vyplývá, že vzdělávací modul velmi dobře odpovídal představám účastníků, kteří pozitivně hodnotili relevanci získaných informací a jejich užitečnost pro svou další práci. Náplň vzdělávacího modulu dobře kombinovala míru teoretických a praktických informací a byla velmi dobře personálně zajištěná. Podle účastníků byli angažovaní lektori odborníci na dané téma a dokázali podat odborné téma srozumitelnou formou. Srozumitelnost respondenti oceňovali i v e-learningové části modulu. Drobné výhrady měli účastníci k poskytnutým výukovým materiálům, nicméně celkově vyzdvihli použitelné a inspirující texty i doprovodné materiály, které byly součástí e-learningové části kurzu, dále přínos vzájemných diskuzí v průběhu prezenčních setkání, příležitost zamyslet se nad úlohou asistenta pedagoga a možnostmi spolupráce s pedagogem.

Asistenti pedagoga si cení toho, že jsou pro ně cíleně připravovány vzdělávací akce, které jsou přínosné nejen pro ty zkušenější, ale zejména pro začínající asistenty. Uvědomují si, že vzdělaný a kvalifikovaný asistent pedagoga má mezi pedagogickými pracovníky větší prestiž, což je pro jejich další vzdělávání důležitou motivací.¹²

Významným dopadem vzdělávacího modulu pro asistenti pedagoga pracující v oblasti sociálního znevýhodnění se stalo zvyšování kvalifikace asistentů pedagoga a růst jejich prestiže v rámci pedagogického sboru. Z *Analýzy získaných zkušeností z pilotního ověření systému metodického vedení asistenta pedagoga* (Valentová a kol, 2015) i z výše citované externí evaluace vyplývá, že asistenti pedagoga jsou často považováni pedagogickým sborem za neplnohodnotné pedagogické pracovníky.

4.5 Doplnkové kurzy pro oblast zdravotního postižení a znevýhodnění (III. úroveň kompetencí AP)

Doplnkové kurzy představují rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikují asistenty pedagoga pro výkon této profese. V systému vzdělávání asistentů pedagoga tyto kurzy navazují na nadstavbové vzdělávací moduly (kapitoly 4.3 a 4.4). Představují rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikují asistenty pedagoga pro výkon této profese. Jsou jedním z nutných předpokladů pro zařazení asistenta pedagoga do vyšší úrovně, tj. i vyšší platové třídy, nicméně jejich absolvování není samo o sobě jediným kritériem pro zařazení asistenta do III. úrovně kompetencí. Mezi dalšími jsou např. délka praxe, znalost komunity, ze které pochází žák se SVP, zkušenosti s konkrétním typem vzdělávacích potřeb žáka apod.

¹² Závěrečná zpráva kurzů a programů v oblasti DVPP (Kolektiv autorů, 2015c, s. 29).

4.5.1 Problémové chování žáků v kontextu vztahů ve škole

Cíl kurzu:

- Seznámení s problematikou vzdělávání dětí s tzv. problémy v chování v kontextu vztahů (žáci, učitel, vedení školy, rodiče atd.).
- Seznámení se základními legislativními normami a systémem zařízení, které s těmito dětmi a žáky pracují.
- Seznámení s využitím nových forem práce, které jsou při vzdělávání takových žáků efektivní.

Cílová skupina:

Kurz je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga).

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace kurzu: prezenční výuka

Formy práce:

- přednáška podložená prezentací
- diskuze k uváděným příkladům
- praktická cvičení

Obsah kurzu:

- Teoretický úvod, vymezení pojmů rizikové a problémové chování, poruchy chování a ADHD (klasifikační systémy, příčiny, projevy).
- Projevy jednotlivých typů problémového chování a možnosti intervence v podmínkách školy.
- Systém péče o děti s problémy v chování (školní a školská poradenská pracoviště, preventivně výchovná péče, zařízení pro výkon institucionální výchovy, OSPOD, transformace systému), možnosti spolupráce.
- Spolupráce a komunikace s rodiči.
- Kompetence pedagoga (co může řešit sám a kdy se obrátit o pomoc).
- Možnosti integrace dětí s problémy v chování ve škole a její úskalí (pojem, specifika a legislativní podmínky).
- Vztahy ve třídě, pozice žáků ve třídě, vývoj třídního kolektivu.
- Možnosti v práci s dětmi s problémy v chování v podmínkách školy (kognitivní práce s emocemi, motivací, empatií – Feuersteinova metoda instrumentálního obohacení a zkušenosti s jejím využitím v individuální práci i práci se třídou).

Podmínky k úspěšnému ukončení kurzu:

- aktivní zapojení v průběhu kurzu

Lektorské osazení kurzu:

- Kurz je veden lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie.

Evaluace kurzu:

Kurz *Problémové chování žáků v kontextu vztahů ve škole* v průběhu celé realizace projektu byl realizován celkem 14x. Celkově bylo proškoleno 316 účastníků. Možnost evaluace využilo 166 účastníků, co je úspěšnost 52,53 %.

Nejzajímavějším tématem dle názorů účastníků byla Feuersteinova metoda, čtení a rozbor anamnéz žáků s poruchami chování, způsoby výuky a zařazení zajímavých motivačních materiálů a praktické příklady, jakým způsobem řešit problémové chování dětí a žáků. Vysoce pozitivně byla hodnocená i vzájemná výměna zkušeností mezi účastníky.

4.5.2 Spolupráce asistenta pedagoga s učitelem, učitelským sborem a s rodinou žáka se SVP

Cíl kurzu:

- Seznámení se způsobem komunikace, jednáním, pravomocemi a povinnostmi, které vyplývají z vykonávání pozice asistenta pedagoga směrem k učitelskému sboru a rodičům dítěte či žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Seznámení s možnými překážkami a příležitostmi, které tato práce přináší a prakticky si vyzkouší jednání v konkrétních situacích.
- Seznámení s předvídatelnými reakcemi vyučujících i rodičů s cílem, aby se při výkonu své profese cítili bezpečně a jednali ve prospěch žáka či žáků, u kterých asistenci realizují.

Cílová skupina:

Kurz je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga).

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace kurzu: prezenční výuka

Formy práce:

- přednáška podložená prezentací
- diskuze k uváděným příkladům
- praktická cvičení

Obsah kurzu:

- Kompetence AP
- Role AP při vyučování
- Role AP v pedagogickém sboru
- Role AP ve vztahu k rodičům
- Rodič žáka se zdravotním postižením
- Rodič žáka se sociálním znevýhodněním
- Mýty a předsudky
- Základy komunikace

- Etika v práci pedagogického pracovníka
- Hraní rolí

Podmínky k úspěšnému ukončení kurzu:

- aktivní zapojení v průběhu kurzu

Lektorské osazení kurzu:

- Kurz je veden lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie.

Evaluace kurzu:

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.5.3 Tvorba a úprava didaktických pomůcek a pracovních textů

Cíl kurzu:

- Seznámení s rolí a možnostmi práce asistenta pedagoga jako tvůrce učebních pomůcek a modifikátora učebních textů, případně iniciátora úpravy pracovního prostředí u žáka s mentálním, smyslovým, tělesným postižením, PAS či NKS.
- Seznámení s přehledem základních pomůcek pro žáky s daným typem zdravotního postižení (znevýhodnění) a budou rovněž konzultovány konkrétní možnosti vhodných pomůcek dle „zakázek“ jednotlivých účastníků kurzu.
- Seznámení s definováním základních formálních a obsahových požadavků na úpravu učebních textů.
- Vymezení role asistenta pedagoga v oblasti tvorby didaktických pomůcek ve vztahu k jeho přímé a nepřímé činnosti.

Cílová skupina:

Kurz je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga).

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace kurzu: prezenční výuka

Formy práce:

- přednáška podložená prezentací
- diskuze k uváděným příkladům
- praktická cvičení

Obsah kurzu:

- Kompetence AP v oblasti tvorby didaktických pomůcek a úpravy učebních textů

- Spolupráce s učitelem v této oblasti
- Didaktické pomůcky v MŠ: využití běžných hraček jako didaktických prostředků s důrazem na dané postižení žáka (mentální, zrakové, sluchové, tělesné, PAS, NKS)
- Didaktické pomůcky v ZŠ a SŠ s důrazem na dané postižení žáka (mentální, zrakové, sluchové, tělesné, PAS, NKS)
- Přehledy učiva
- Úprava didaktických textů v ZŠ a SŠ s důrazem na dané postižení žáka (mentální, zrakové, sluchové, tělesné, PAS, NKS). Formální a obsahové zásady při úpravě učebních textů
- Výrobci didaktických hraček

Podmínky k úspěšnému ukončení kurzu:

- aktivní zapojení v průběhu kurzu

Lektorské osazení kurzu:

- kurz je veden lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie

Evaluace kurzu:

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.5.4 Právní, personální a organizační aspekty inkluzivního školství ve vztahu k AP (odpovědnost AP v čase výuky a v době mimo vyučování)

Cíl kurzu:

- Seznámení účastníky vzdělávání s organizačním, právním, personálním, ekonomickým a kvantitativním rozměrem působení této profesní pozice v českém školství.
- Přiblížení problematiky tzv. náležitého dohledu ve smyslu plnění podmínek dohledu při možném vzniku škody v důsledku jednání nezletilých.

Cílová skupina:

- kurz je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga)

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace kurzu: prezenční výuka

Formy práce:

- přednáška podložená prezentací
- diskuze k uváděným příkladům
- praktická cvičení

Obsah kurzu:

- Historie vzniku pozice AP
- Kvantitativní aspekty pozice AP v českém školství
- Právní aspekty působení AP (obecné i individuální)
- Standard činnosti AP
- Procedurální aspekty ustavení pozice AP
- Pracovně-právní aspekty působení AP
- Odpovědnost za škodu způsobenou nezletilými a těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání
- Právní a fyzické osoby vykonávající dohled
- Občanskoprávní, správně-právní a trestněprávní aspekty porušení náležitého dohledu

Podmínky k úspěšnému ukončení kurzu

- aktivní zapojení v průběhu kurzu

Lektorské osazení kurzu:

- kurz je veden lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie

Evaluace kurzu:

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.5.5 Osobnostní a personální rozvoj asistenta pedagoga

Cíl kurzu:

- Rozvoj personálně-sociálních kompetencí frekventantů

Cílová skupina:

- kurz je určen pro pedagogické pracovníky vykonávající pedagogickou činnost (primárně pro asistenty pedagoga)

Rozsah kurzu: 8 hodin**Organizace kurzu: prezenční výuka.****Formy práce:**

- workshop

Obsah kurzu:

- Obsah personálně-sociálních kompetencí, rolový systém, archetypy rolí
- Důvěra ve skupině
- Skupinová dynamika
- Warm-up
- Koncentrační techniky

- Jádrové techniky
- Vizualizace a imaginace
- Sebepoznání a sebereflexe
- Seberozvoj
- Zpětná vazba ve skupině
- Sociální percepce
- Rituály uzavírání

Podmínky k úspěšnému ukončení kurzu:

- aktivní zapojení v průběhu workshopu.

Lektorské osazení kurzu:

- kurz je veden lektory zkušenými v oblasti práce s dětmi a žáky se ZP a ZZN, speciální pedagogiky či školské psychologie

Evaluace kurzu:

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.6 Doplnkové kurzy pro oblast sociálního znevýhodnění

Doplnkové kurzy představují rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikují asistenty pedagoga pro výkon této profese. V systému vzdělávání asistentů pedagoga tyto kurzy navazují na nadstavbové vzdělávací moduly (kapitoly 4.3 a 4.4). Představují rozšiřující formu studia pro asistenty pedagoga, tj. nekvalifikují asistenty pedagoga pro výkon této profese. Jsou jedním z nutných předpokladů pro zařazení asistenta pedagoga do vyšší úrovně, tj. i vyšší platové třídy, nicméně jejich absolvování není samo o sobě jediným kritériem pro zařazení asistenta do III. úrovně kompetencí. Mezi dalšími jsou např. délka praxe, znalost komunity, ze které pochází žák se SVP, zkušenosti s konkrétním typem vzdělávacích potřeb žáka apod.

4.6.1 Asistent žáka z jazykového prostředí ovlivněného romštinou

Cíl kurzu:

- Kurz seznámí účastníky s tím, jaká je jazyková výbava žáků hovořících romsky nebo romským etnolektem češtiny.
- Zaměří se na to, jakým způsobem jazykové kompetence těchto žáků ovlivňují jejich školní připravenost a jaký mají dopad na jejich školní úspěšnost.

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace: Prezenční seminář

Formy práce:

V rámci kurzu jsou použity tyto formy výuky:

- výklad s podporou digitálních prezentací
- interaktivní aktivity (brainstorming, práce v menších skupinách, skupinová reflexe, sebezkušenostní techniky – individuální práce)
- práce s textem
- kritická analýza textu
- práce s videomateriály

Obsah:

- Základní informace o romštině a její současné situaci v rámci Evropy
- Seznámení s výsledky výzkumu kompetence v romštině u dětí školního věku (Seminář romistiky FFUK Praha). Informace o současné právní podpoře a ochraně romštiny jako menšinového jazyka v ČR a (možností) jejího rozšiřování do veřejných domén.
- Představení nástrojů, jak etnolektní prvky v jazyce těchto žáků eliminovat.
- Možnosti kompenzace chyb těchto žáků ze strany asistenta pedagoga.
- Představení výzkumu psaného projevu romských žáků (Ústav českého jazyka a teorie komunikace FFUK Praha) a doporučení k rozvíjení jejich psaného projevu.
- Seznámení s přehledem dostupných materiálů pro začlenění informací o Romech do výuky i pro práci s předsudky a stereotypy.

Podmínky k úspěšnému zakončení kurzu

- aktivní účast na 80 % kurzu

Evaluace kurzu

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.6.2 Asistent žáka s odlišným mateřským jazykem

Cíl kurzu:

- Cílem kurzu je vysvětlit účastníkům, co vše obnáší, když žák ve třídě pochází z odlišného kulturního prostředí, především pokud se jedná o práci se žáky s odlišným mateřským jazykem.
- V průběhu kurzu se účastníci dále seznámí s konkrétními opatřeními ve výuce, která odpovídají na potřeby žáků s OMJ/ z kulturně odlišného prostředí.

Rozsah kurzu: 8 hodin

Organizace: Prezenční seminář

Formy práce:

V rámci kurzu budou použity různé formy výuky:

- výklad s podporou digitálních prezentací
- interaktivní aktivity (brainstorming, práce v menších skupinách i samostatná práce jednotlivců s reflexí)
- práce s textem: návrhy adekvátních podpůrných náprav
- rozbor metodického materiálu a jeho kritická reflexe
- řešení modelových situací

Obsah:

- Jak zacházet s kulturní odlišností žáků ve třídě a jak vyvozovat správné souvislosti z toho vyplývající.
- Specifická situace žáků přicházejících do českého vzdělávacího systému ze zahraničí.
- Zhodnocení převažujících představ o specifikách nejčastěji zastoupených menšin v žákovské populaci pro výuku žáka - cizince.
- Obecné principy pro práci pedagoga se žákem z kulturně odlišného prostředí: Co dělat při příchodu nového žáka? Jaké metody volit pro výuku? Jak přizpůsobit komunikaci v hodině? Rozlišení příčin a následků pro pedagogickou praxi: co je spojené s kulturní odlišností a co se sociálním znevýhodněním?
- Základní metody pro práci v heterogenním kolektivu a pro individuální přístup k žákům.
- Možnosti podpory žáků imigrantů v průběhu vzdělávání.

Podmínky k úspěšnému zakončení kurzu:

- aktivní účast na 80 % kurzu

Evaluace kurzu:

- kurz v rámci projektu nebyl pilotně ověřen

4.7 Evaluace otevřených a uzavřených kurzů pro asistenty pedagoga pracujících v oblasti sociálního znevýhodnění

Výstupy externí evaluace ukázaly, že relevance vzdělávacích kurzů DVPP realizovaných v rámci projektu SPIV je velmi vysoká. Tento fakt dokumentuje velký počet asistentů pedagoga, kteří se jednotlivých vzdělávacích akcí zúčastnili, a velká četnost opakování kurzů zejména v tématech, která se zaměřují na celou třídu.

Uzavřené kurzy realizované na školách mají potenciál přispět k systémovým změnám na škole jako celku, neboť dokladují angažovanost managementu v otázkách inkluze i účast většiny pedagogického sboru, tj. širokým záběrem dopadů realizovaného vzdělávání. Nevýhodou uzavřených kurzů je nižší motivace pedagogických pracovníků daná potenciálně nedobrovolnou účastí.

Na školách, kde neprobíhaly uzavřené kurzy, ale pedagogičtí pracovníci a jejich asistenti se účastnili otevřených kurzů, lze identifikovat dopady konání kurzu zejména ve využití nabytých poznatků v individuální práci jednotlivých pedagogů. Pedagogičtí pracovníci, kteří již zkušenosti v oblasti inkluze mají, vidí přínosy absolvovaných kurzů zejména v ověření si správnosti používaných metod a postupů a možnosti sdílení dobré praxe. Pedagogičtí pracovníci bez pedagogické praxe nebo jen s malými znalostmi této oblasti hodnotí přínosy realizovaných kurzů zejména svým lepším pochopením potřeb specifických skupin žáků a uvědomění si potřeby individuálního přístupu k nim.

Klíčovým závěrem evaluace je zjištění, že drtivá většina zainteresovaných subjektů a účastníků vzdělávacích kurzů deklaruje potřebu dalšího vzdělávání v problematice inkluze a připravenost se tohoto vzdělávání v budoucnu účastnit.

5 Návaznost navrhovaného systému vzdělávání asistenta pedagoga na systémové návrhy

5.1 Shrnutí stavu systému vzdělávání asistentů pedagoga a jeho dopadů na výkon profese

Nárůst počtu asistentů pedagoga za posledních několik let s sebou nese nové nároky na systém přípravy vzdělávání, především v otázkách sjednocení kvalifikačního systému v rámci ČR, v dostupnosti vzdělávání a v provázanosti s celkovým systémem zřizování funkce asistentů pedagoga. Níže uvádíme přehled palčivých oblastí v systému vzdělávání AP:

- systém získání kvalifikace je nejednotný, mezi asistenty pedagoga jsou jak lidé s magisterským vzděláním v pedagogickém oboru, tak klienti úřadu práce se základním vzděláním (a není to zohledněno v náplni práce)
- chybí funkční, diferencovaný a prostupný systém vzdělávání,
- chybí plnohodnotná praxe, především pro ty, kteří přichází z jiných oborů, s jinou úrovní dosaženého vzdělání,
- schází příležitost sdílet zkušenosti a reflektovat vývoj práce,
- schází opora ve škole i v poradenském systému
- systém dalšího vzdělávání v návaznosti na pracovní právní podmínky asistentů a jejich finanční ohodnocení je demotivační
- vzdělání samo o sobě negarantuje kvalitní péči o děti se SVP, připravenost na spolupráci s učitelem i s rodinou žáka
- s novelou ŠZ a zákona o pedagogických pracovnících se situace asistentů pedagoga částečně mění, bohužel stále zůstává nesystémové přiřazování a financování asistenta pedagoga, což znemožňuje plnohodnotné začlenění asistenta pedagoga do týmu pedagogického sboru a do života školy

5.2 Dopady současného systému vzdělávání na přípravu a výkon profese asistenta pedagoga

Podle metodického doporučení MŠMT platného od 1. 6. 2015 existují konkrétní rizika v práci asistenta pedagoga vyplývající ze specifík práce asistenta pedagoga – pedagogického pracovníka pohybujícího se ve vztahové síti školy, avšak s odlišnými kompetencemi a náplní práce než učitel. Specifika práce AP – pedagogického pracovníka jsou dána odlišným vymezením kompetencí a náplně práce asistenta a učitele.

Financování asistentů pedagoga

Chybí jednotný systém financování asistentů pedagoga, který zaručí odpovídající finanční ohodnocení a výši potřebného úvazku ve škole. Dvojí typ financování vytváří

každoročně velký tlak a nejistotu jak na straně vedení školy, tak na straně asistentů pedagoga. Nedostatek financí a nízké ohodnocení zcela zásadně ovlivňují kvalitu výkonu práce, především v otázkách motivace a dlouhodobé udržitelnosti práce. To vše negativně zasahuje do povinnosti škol potažmo státu poskytovat odpovídající podmínky ve vzdělávání všem dětem a tudíž také kvalitu vzdělávání jako celku.

Časový rozsah a organizace práce asistenta pedagoga

Stanovení přímé práce v rozsahu 20 až 40 hodin týdně podle potřeby školy nebo školského zařízení umožňuje řediteli větší flexibilitu podle specifik a potřeb konkrétního žáka se SVP, ke kterému je asistent pedagoga přidělen. Nicméně počet hodin přímé práce u horní hranice 40 hodin bez adekvátního poměru nepřímé práce znemožňuje asistentovi nejen adekvátně se připravit společně s učitelem na výuku, ale také věnovat se vyhodnocení práce, respektive dalšími vzdělávání, metodickému vedení apod. Činnost asistenta v době mimo vyučování (např. suplování, výchovatelské činnosti apod.) musí být ošetřena jiným typem pracovní smlouvy. Zároveň přímá pedagogická činnost v době přestávky a následné přímá práce v rámci výuky neumožňuje právně ukotvený nárok na přestávky (jídlo a oddech), která se nezapočítává do pracovní doby. Jen malá část asistentů pedagoga vykonává placenou nepřímou pedagogickou činnost, ačkoliv je podstatnou součástí jejich praxe. O otázkách dalšího vzdělávání sehrává tato skutečnost významnou roli.

Nepochopení pedagogické role asistenta pedagoga a náplně práce

Ředitel školy, zaměstnavatel asistenta pedagoga, by měl zajistit, aby byl asistent pedagoga plnohodnotným členem pedagogického sboru, účastnil se porad, měl své místo ve sborovně a prostor konzultovat s učiteli a dalšími asistenty nebo pracovníky ŠPP svůj přístup k žákům a konkrétní náplň práce. Kompetence asistenta pedagoga je třeba vyjasnit nejen ve vztahu k učiteli třídy, ve které asistent pedagoga působí, ale také ve vztahu k dalším učitelům, podporovaným žákům, ostatním žákům ve třídě a také ve vztahu k rodičům. Ředitel školy by měl citlivě zvážit výběr asistenta pedagoga, vytvořit prostor pro pracovní konzultace mezi učitelem, resp. učiteli, a asistentem pedagoga s cílem vyjasnit obsah činnosti, rozdělení kompetencí, postoje atd. Je třeba zdůraznit rovné postavení asistentů jako pedagogických pracovníků v otázkách přístupu k dalšímu vzdělávání. Opět je kladen důraz na možnost nepřímé pedagogické činnosti a odpovídající výši úvazku pro AP¹³.

Nerovnoměrná dostupnost kvalifikačního studia a dalšího vzdělávání AP v rámci ČR

Z šetření mezi asistenty pedagoga vyplynulo, že ačkoliv probíhá kontinuální nárůst počtu asistentů pedagoga, v některých krajích nejsou vůbec realizovány akreditované kurzy pro asistenty pedagoga či relevantní obory na vysokých školách. Co se týká kvalifikačních kursů pro asistenty pedagoga, jen 51 procent dotázaných asistentů pedagoga si myslí, že jsou pro ně dostupné.

Pouze 45 procent asistentů pedagoga absolvovalo nějakou formu dalšího vzdělávání navazujícího na kvalifikační kurz. Kurzy dalšího vzdělávání pro asistenty pedagoga, které by dále rozvíjely jejich kompetence, jsou dle asistentů pedagoga ještě méně dostupné v jednotlivých krajích – jsou dostupné jen pro 41 procent asistentů pedagoga.

¹³ Více viz kapitoly 1.5, 2.4.2, 3.2.3, 3.3.3 *Standardu práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015). Více viz *Návrh systému financování asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2015d).

Stabilita a soustavnost výkonu práce asistenta pedagoga

Sezónnost výkonu této práce, nejistota a opakovaně uzavírané smlouvy na dobu určitou významně přispívá k vysoké míře fluktuace v tomto zaměstnání. *Analýza systému vzdělávání asistenta pedagoga* (Kolektiv autorů, 2014) uvádí, že 44 procent asistentů pedagoga má praxi méně než dva roky. Pracovní pozice asistentů pedagoga je v současné době nestabilní, a vzhledem k pracovní smlouvě na dobu určitou a k statutu asistenta pedagoga v rámci pedagogických sborů není příliš lákavá pro profesionály. Překvapivě jen 11 procent asistentů pedagoga je bez kvalifikace, ačkoliv v absolutním počtu by šlo o přibližně 600 asistentů pedagoga, kteří nyní působí na školách.

5.3 Provázanost systémových návrhů s profesní přípravou a dalším vzděláváním asistentů pedagoga

Za stěžejní v návrzích řešení a doporučení v otázkách obsahové a organizační struktury přípravy a dalšího vzdělávání asistentů pedagoga, považujeme provázat výstupy s Návrhem financování, Standardem práce asistentů pedagoga a také s Modelem metodického vedení AP.

Hlavní roli v systému vzdělávání AP sehrává především návrh systému financování asistenta pedagoga. Otázkám týkajících se vymezení role, rozsahu přímé a nepřímé práce a celkově pracovních právních vztahů, se věnuje Standard práce AP, stejně tak jako vymezení kompetencí a platovému ohodnocení. Systém vzdělávání také souvisí s Návrhem modelu metodického vedení, který sice primárně neřeší DVPP, ale úzce s ním souvisí.

5.3.1 Návrhy na implementaci profesní přípravy a DVPP do systému vzdělávání asistentů pedagoga

Škola by měla mít normativně (podle SVP žáků) přidělené prostředky na financování AP, jejichž část by byla účelově vázána na i financování kursů i metodického vedení AP (více viz financování).

Ke zvyšování kvalifikace asistentů pedagoga by bylo vhodné poskytovat nejen vzdělávání formou teoretických přednášek, ale i dostatečnou nabídkou praxe, kazuistických seminářů, nácviků situací, konzultací a sdílením samotných AP. Spíše než v klasické formě vzdělávání by bylo vhodné hledat cestu ke zvyšování kvalifikace asistentů v interaktivních formách rozvoje. Z výstupů ověřování sítě metodického vedení a výzkumného šetření mezi 1732 asistenty pedagoga v ČR vyplývá, že hlavními nástroji pro kvalitní přípravu budoucích asistentů pedagoga jsou tyto:

- 1) Praktická příprava, práce s kazuistikami
- 2) Kombinace prezenčních setkání a e-learningu
- 3) Osoba lektora kombinující uznávaného odborníka i praktika
- 4) Pedagogická praxe pod supervizí již v kvalifikační části studia

5) Metodické vedení zajištěné v kombinaci třídního učitele, ŠPP a ŠPZ

Pro úspěšné absolvování kvalifikačního i dalších kursů asistenty pedagoga je klíčové vzít v úvahu, s jakou motivací účastníci kurz navštěvují. Samozřejmě je složité tento aspekt zohlednit, nicméně kvalitním obsahem i formou kurzu je možné zajistit, že bude obohacující i pro asistenty pedagoga, kteří své studium absolvují například jako nutnou podmínku dalšího fungování ve škole. Tento předpoklad je možné naplnit, pokud kurzy pro asistenty pedagoga budou skutečně nabízet vzdělávání v oblastech, které asistenti pedagoga poptávají, a formou, která je pro ně obohacující: tedy rozvíjení znalostí formou praktických ukázek a kazuistik, odbornou debatou, vzájemném sdílením zkušeností. V tomto ohledu je možné navázat na model metodického vedení, který uvažuje o pracovníkovi krajského úřadu nebo NIDV, jakožto koordinátorovi řešícím mimo jiné také otázky metodického vedení ŠPZ, dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků apod.

5.3.2 Implementace pozice asistenta pedagoga podle vytvořených modelů financování

Pro navrhovaný systém je klíčová role ŠPZ, která i nyní doporučují asistenta pedagoga k žákovi se SVP na základě identifikace potřeby podpory (podle novely od 2. do 5. stupně). Rizikem tohoto pojetí je nedostatečné pokrytí SVP vznikajících na základě sociálního znevýhodnění a tak bude stále existovat skupina dětí, která nedosáhne na podporu garantovanou zákonem.

Druhý model pracuje s klíčovým partnerem v podobě ŠPP, v jehož týmu je stálý tzv. kmenový asistent, který je na každé škole podle počtu žáků. Výši úvazku tohoto asistenta stanovuje ředitel ve spolupráci s dalšími pracovníky ŠPP. Výši úvazku asistentů pro žáky od 2. stupně podpory určuje ŠPZ (v souladu s novelou školského zákona). Kmenový asistent bude využíván pro podporu žáků s potřebou podpůrného opatření v prvním stupni a tak by bylo zaručeno, že služby asistenta pedagoga budou dostupné jednak preventivně pro děti, které ještě nemají potřebu podpůrných opatření v 2. stupni, jednak pro děti, která se z různých důvodů nedostanou do péče poradenských zařízení. Bude k dispozici pro řešení aktuálních situací žáků na škole. Asistent by nebyl přidělován ke konkrétnímu dítěti, ale podle počtu žáků ve škole? Přiřazení asistenta bude probíhat do třídy. Nejnižší odpovídající zařazení do úrovně kompetencí dle Standardu práce AP je úroveň 1. Asistent zároveň realizuje vybraná podpůrná opatření v 1. stupni a působí tak preventivně v celé třídě. Asistent pedagoga pro žáka se SVP bude realizovat podporu na úrovni od 2. do 5. stupně.

5.3.3 Ohodnocení asistenta pedagoga podle tří úrovní definovaných Standardem práce asistenta pedagoga

Ohodnocení asistenta pedagoga by mělo mít návaznost na rozdělení AP do tří úrovní dle kvalifikace a dovedností, jak je uvedeno ve *Standardu práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová a kol., 2015). Při stanovování efektivního systému odměňování je třeba dbát na to, aby nebyl zneužitelný, aby byl rovnocenný pro všechny pedagogické pracovníky, tj. pro asistenty pedagoga i učitele, aby byl transparentní a navazoval na předem jasně definovanou náplň práce.

Při stanovení platu, respektive příplatků, je u asistenta pedagoga v jednotlivých úrovních třeba zohlednit:

- metodické vedení dalších asistentů pedagoga či jiných zaměstnanců
- zapojení asistenta pedagoga do DVPP na škole a individuální účasti na školení
- seberozvoj
- samostatnou práci se žákem/skupinou žáků – specializace podle SVP
- komunikace s rodinou a komunitou žáka

5.3.4 Stanovení poměru přímé a nepřímé práce

Navrhujeme jednotné stanovení počtu pracovních hodin týdně ve vztahu k platové třídě a jednoznačné stanovení poměru přímé a nepřímé práce v týdenním hodinovém poměru 30:10. Při nižším úvazku navrhujeme stanovení přímé a nepřímé práce ve stejném poměru 3:1. Výši úvazku stanovuje ředitel školy ve spolupráci s ŠPP a ŠPZ.

5.3.5 Délka přidělení asistenta pedagoga

AP bude přidělován na dobu minimálně jednoho školního roku. U dětí s potřebou podpory ve stupni 4 a 5 navrhujeme možnost přidělení asistenta po celou dobu vzdělávání.

Ten asistent, který je stálým členem pedagogického týmu školy (dále také kmenový asistent), je zaměstnán ve škole na dobu neurčitou. Je tak zachována návaznost podpůrného opatření asistenta pedagoga na přechod z předškolního vzdělávání na 1. stupeň, posléze 2. stupeň základního vzdělávání a konečně přestup ze základního na střední vzdělávání.

Jak jsme poukázali výše, profesi asistenta pedagoga provází řada systémových problémů, které zasahují i do oblasti přípravy a dalšího vzdělávání. Není možné je řešit odděleně, proto poukazujeme na provázanost financování, pracovně právních podmínek, standardu kvality práce a získání kvalifikace profese asistent pedagoga. V otázkách profesní přípravy je nutné vytvořit prostupný a diferenciovaný systém vzdělávání, na který je nutné reagovat úpravou pracovně právních vztahů a především odpovídajícím finančním ohodnocení asistentů pedagoga. Dále je nutné sjednotit způsob přidělování AP v rámci ČR a zprehlednit a zpřístupnit jejich financování. Nebudou-li se uvedené okolnosti řešit komplexně, bude velmi obtížné z dlouhodobého hlediska poskytovat kvalitní zázemí pro přípravu asistentů pedagoga a naplňovat tak potřeby pedagogického terénu, které kladou stále větší nároky na připravenost pedagogických pracovníků.

6 Závěr

Kvalitní profesní příprava je jedním z nejvýznamnějších faktorů výsledných kompetencí jejích absolventů a má tak zásadní vliv na kvalitu a úroveň odváděné práce. Institut asistenta pedagoga je jedním z nejefektivnějších nástrojů inkluzivního vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. V souvislosti s aktuálně probíhajícími společenskými změnami a současnými změnami českého vzdělávacího systému se jedná o dynamicky se rozvíjející profesi jak z kvantitativního, tak i z kvalitativního pohledu.

Vzhledem k značné diverzitě konkrétních osob, které profesi asistenta pedagoga vykonávají i širokému spektru jednotlivých specializací pramenících z různých cílových skupin dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, je poměrně náročné vytvořit takový ucelený systém vzdělávání asistentů pedagoga, který dokáže postihnout všechna uvedená specifika. Předložený návrh obsahového a organizačního rámce vzdělávání asistenta pedagoga se pokouší na základě dostatečně saturovaných vstupních analytických dat představit takový systém pregraduální i postgraduální přípravy asistentů pedagoga, který zohledňuje jednotlivé úrovně kompetencí asistentů, jejich dosažené vzdělání i erudici a zejména vychází z potřeb cílové skupiny, tedy dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním či sociálním znevýhodněním.

Literatura, Zdroje, Odkazy

KOLEKTIV AUTORŮ. 2014. *Analýza systému vzdělávání asistenta pedagoga*. Olomouc: Univerzita Palackého.

KOLEKTIV AUTORŮ. 2015a. *Asistent pedagoga u žáků se zdravotním postižením. Postoje, hodnocení, činnosti. Zpráva z výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého.

KOLEKTIV AUTORŮ. 2015b. *Návrh modelu metodického vedení asistentů pedagoga v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého.

KOLEKTIV AUTORŮ. 2015c. *Závěrečná zpráva kurzů a programů v oblasti DVPP*. Olomouc: Univerzita Palackého.

KOLEKTIV AUTORŮ. 2015d. *Návrh systému financování asistenta pedagoga*. Olomouc: Univerzita Palackého.

MORÁVKOVÁ VEJROCHOVÁ, M. a kol. 2015. *Standard práce asistenta pedagoga*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4722-3 (tištěná verze), 978-80-244-4769-8 (elektronická verze).

NĚMEC, Z. 2014. *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním* [online]. Praha: Nová škola, o. p. s., 138 s. [cit. 2015-05-14]. ISBN 978-809-0363-199. Dostupné z: <http://www.novaskolaops.cz/assets/user/asistenti/ke%20sta%C5%BEEen%C3%AD/skolni-asistent-metodicka-prirucka-web.pdf>

NĚMEC, Z.; ŠIMÁČKOVÁ-LAURENČÍKOVÁ, K.; HÁJKOVÁ, V. 2014. *Asistent pedagoga v inkluzivní škole*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. 80 s. ISBN 978-80-7290-712-0.

VALENTOVÁ, I. a kol. 2015. *Analýza získaných zkušeností z pilotního ověření systému metodického vedení asistenta pedagoga*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4759-9.

Legislativní normy:

Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. *Sbírka zákonů*, č. 317/2005.

Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se SVP a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. *Sbírka zákonů*, č. 73/2005.

Zákon o pedagogických pracovnících. *Sbírka zákonů*, č. 563/2004.

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. *Sbírka zákonů*, č. 561/2004.

Zákon o sociálních službách. *Sbírka zákonů*, č. 108/2006.

Přehled tabulek, grafů a schémat

Přehled tabulek

Tabulka 1: Navrhovaná max. týdenní dotace AP v jednotlivých stupních.....	18
Tabulka 2: Počet AP pro žáky se ZP podle krajů	18
Tabulka 3: Počet asistentů pedagoga pro žáky se SZN podle krajů.....	19
Tabulka 4 Obsah kvalifikačního kurzu asistenta pedagoga	40
Tabulka 5: Obsah bloků výukového modulu zaměřeného na žáky s mentálním postižením, s PAS, s duševním onemocněním a s oslabením kognitivních funkcí....	44
Tabulka 6: Obsah bloků výukového modulu zaměřeného na žáky se senzorickým a somatickým postižením nebo znevýhodněním	47
Tabulka 7: Struktura modulu pro oblast sociálního znevýhodnění.....	50

Přehled grafů

Graf 1: Kompetence pokládané AP za nejdůležitější pro výkon profese	17
Graf 2: Co by mělo být podle AP součástí profesní přípravy.....	35

Přehled schémat

Schéma 1: Tři úrovně kompetencí asistenta pedagoga podle míry odpovědnosti.....	28
Schéma 2: Propojení klíčových kompetencí a tří úrovní kompetencí asistenta pedagoga	30
Schéma 3: Systém vzdělávání asistentů pedagoga v kontextu dosaženého vzdělání a úrovni kompetencí.....	33
Schéma 4: Tři úrovně metodického vedení asistentů pedagoga	37